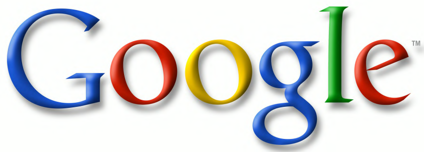

BIBLIOTECA POPULAR
DE «L'AVENÇ»

VALENTÍ ALMIRALL

ARTICLES LITERARIS

Llibreria «L'Avenç»: Ronda de l'Universitat, 20
BARCELONA

50 cèntims

Núm. 25

EN PREMSA

Jacinto Verdaguer: **Excursions.**
Felip Palma: **Asprors de la vida.**
Salvador Guinot: **Capolls mustigats.**
E. Guanyabéns: **Poesia francesa contemporania.** Traduccions.
Joan Alcover: **Art i Literatura.**
Ignasi Iglesias: **La cançó nova.—Flor tardana.** Quadros de costums en un acte.
Litiré: **Positivisme.** Traducció d'Albert Aldrich.
La Rochefoucauld: **Maximes i pensaments morals.** Traducció de J. Roca Cupull.
Ramon Llull: **Llibre de les Besties.**

EN PREPARACIÓ

Auzias March: **Cants d'amor.**
Antoni M.ª Alcover: **Contarelles.**
Bernat Metge: **Somni** (obra del XIVè segle).
Enric Ibsen: **Espectres,** drama en quatre actes. Traducció de Pompeu Fabra i J. Casas-Carbó.
J. Massó Torrents: **Croquis Pirenencs** (tercera i ultima serie).
Jasmin: **Poesies.** Traducció del provençal de Mateu Obrador.
Silvi Pellico: **Les meves presons.** Traducció de J. Barrera.
Shakespeare: **Otello,** tragedia en cinc actes. Traducció de J. Massó Torrents.
Ugo Foscolo: **Ultimes cartes den Jaume Ortis.** Traducció de C. Lluís Viada i Lluch.
Gœthe: **Werther.** Traducció de Joan Maragall.
Balzac: **Noveles.**
Pere Porter: **Viatge a l'Infern** (del XVIIè segle).
Francesc Aragó: **Historia de la meva jovenesa.** Traducció de Pere Vidal.
Ruskin: **Els llíris del jardí de la Reina.** Traducció de Manuel de Montoliu.

ARTICLES LITERARIS

S'ha fet un tiratge especial d'aquesta obra
de 100 exemplars en paper satinat

VALENTÍ ALMIRALL

Articles literaris

PUBLICATS EN «L'AVENÇ», 1882-1890

BARCELONA
BIBLIOTECA POPULAR DE «L'AVENÇ»
1904

Tip. «L'Avenç»: Ronda de l'Universitat, 20

En Valentí Almirall, que acaba de finar després d'una quinzena d'anys de viure apartat de la vida politica, es un dels homes qui més han contribuit al desvetllament de la veritable politica catalana, un dels nostres primers pensadors que, sens dubte, passant el temps, deixarà un rastre més lluminós. D'ençà que ell va posar-se a l'ombra, les seves idees han anat fructificant i els seus mateixos pensaments s'han anat deixatant en periodics i en meetings, com aliment constant i saludable de la propaganda catalanista.

Hem reunit una bona part dels articles *que va publicar en la revista* L'Avenç, *justament en el periode més productiu de l'Almirall. En aquest triall s'hi veu al politic, al pensador, al polemista, al critic, al literat, a l'escriptor que s preocupa principalment de la claretat; a l'observador dels defectes del caracter català, fent-li carregar la nota el*

desig d'esmena, de quals defectes potser ell mateix no n'estava gens exempt.

Els treballs reunits en aquest volum de la Biblioteca popular de L'AVENÇ *són els que segueixen:* Una qüestió important (1882), En Lluís Roumieux (1884), Catalans i Provençals (1884), Quatre paraules sobre monuments, objectes i records d'epoques passades (1884), L'«Adéu-siau, turons» de l'Aribau (1884), Experiments sociologics de laboratori (1890), Conversa incoerent (1890).

A la fi hi hem inclòs també dos articles de caracter purament literari-narratiu, pot-ser els unics que escrigué: Dialec entre l'Ebre i el Tajo *i* Patria, Fe i Amor.

Els lectors veuran que ls assumptes tractats per l'Almirall són encara de tota actualitat.

UNA QÜESTIÓ IMPORTANT

El catalanisme ha arribat a un punt de vida que li permet exhibir-la en manifestacions de tota mena, per lo qual creiem que ha arribat ja l'hora de plantejar una de les qüestions més trascendentals pera l pervindre de la nostra terra: hem de parlar ja d'introduir el catalanisme en les escoles.

Que ls catalans som refractaris a la llengua castellana, es evident. Els que hem passat tota la joventut en universitats i instituts, aprenent-ho tot en castellà i adquirint en aquesta llengua desde ls rudiments fins als sistemes més abstractes, no arribem mai a pensar en castellà, ni tant sols quan meditem sobre les mateixes ciencies apreses, així com

el qui ha viscut molts anys a Madrid no arriba mai a parlar de manera que no descobreixi son origen a les poques paraules. I noti-s que hi som refractaris per temperament, no per voluntat ni per desviament. Tant es així, que fins aquells que fan tots els esforços imaginables pera esser tinguts per oradors o parlistes (permeti-sem el barbarisme), fins aquells que, renegant de sa llengua, parlen el castellà a tot'hora i el fan obligatori dintre de casa seva, no consegueixen pas mellors resultats que l qui no s'hi fixa.

Si això passa en els homes de lletres, en els que tenen per obligació l'estudi, ¿què ha de succeir amb els que no llegeixen sinó per afició? Estem segurs de no equivocar-nos: el noranta per cent dels catalans que saben llegir, sols entenen a mitjes lo que llegeixen en llengua que no usen, i el cinquanta per cent lo menos no entenen ni lo suficient pera formar-se carrec del sentit d'un llibre, per poc que son istil sigui elevat i se separi del llenguatge corrent. Molts i molts són els que no arriben a enterar-se exactament dels successos del dia am tot i llegir les gacetilles dels diaris.

D'això n resulta una situació anomala, molt perjudicial pera l'avenç i cultura del país. Sens ensenya a llegir en castellà, i sols podem aprofitar-nos en part de la lectura, perquè en general no coneixem prou la llengua, i en cambi no podem llegir en l'unica que entenem bé, perquè no sens ensenya a llegir en català. Havent d'optar entre llegir bé lo que entenem imperfectament o llegir imperfectament lo que entenem bé, els resultats són sempre incomplerts pera l'individuu i fatals pera la generalitat del país.

Es ben sabut que la generalitat dels homes sols aprenen bé una llengua, que es la que senten desde que naixen i am la qual van donant forma a les seves idees a mida que s van desenrotllant ses facultats intellectuals, i fins els més grans filolecs tenen una llengua com a propria i les demés com a extranyes. La llengua en que hem rebut les primeres impressions s'encarna de tal manera en nosaltres, que sempre més pensem en ella, i jamai arribem a oblidar-la, per més que l'accidentació de la vida ns porti a no usar-la en molts anys. L'adquisició de la llengua propria s fa d'una manera lenta i pausada. En el breçol

encara, n'adquirim les primeres paraules am les que expressem les idees més simples; l'anem complicant a la falda de la mare, a l'arribar a estudi la metodisem, i sols en l'ensenyança superior la deixem completada. Sols per aquests passos llarcs i pausats arribem a fer-nos amos de la llengua propria.

¿Què ha de succeir, doncs, als catalans, que a l'arribar a estudi hem d'oblidar la llengua del breçol i de la mare, i que al sortir d'estudi hem de tornar a la llengua de casa? Ha de succeir irremisiblement que no arribem a fer-nos llengua propria, perquè ni hem adquirit las ìdees en castellà, ni hem metodisat ni completat el català.

Vegi-s, doncs, si es trascendental la qüestió, que no intentem avui sinó deixar plantejada.

No tenint llengua propria, ens trobem en males condicions pera tota mena d'estudis, i les nostres facultats intellectuals arriben a ressentir-sen, i pera tenir llengua propria no hi ha més que dos camins: adoptar per complert la castellana, fent de manera que desde l breçol no n sentim d'altra, o conservar la catalana, introduint-la en les esco-

les, metodisant-la i completant-la en elles.

Al nostre entendre, dels dos camins sols un es acceptable, perquè ja hem dit que som refractaris al castellà, i, encara que no ho fossim, no deuriem renegar del català, perquè mai ha renegat de sa propria llengua cap poble que s'estimi.

1882

EN LLUÍS ROUMIEUX [1]

Es l'home de caracter més igual que he conegut.

Quan vaig intimar amb ell — era l'any 1869 i les vicissituts politiques m'havien tret d'Espanya — tot li anava vent en popa. En la força de l'edat, casat am la simpatica Delfina, am quatre criatures de les quals ne sobrava una pera esser la representació de les Tres Gracies, amb els negocis en bona marxa, la seva casa de Bellcaire era un veritable paradís. Allí s trobava lo que quasi mai va junt: tracte de princep i franquesa d'amic. Allò era una festa continuada. Al sortir de

1) Morí en 1894 a Marsella.

taula passavem al saló, i si l dinar havia sigut animat, més animada era la vetllada. Quan s'alçava del piano la filla gran Anais, agafaven el violí en Lleó o en Joan; i si l'un o l'altre parava era pera donar lloc a que la petita Mireio, que am prou feines caminava, ens cantés la *Magali,* acompanyant-se ella mateixa am ses manetes, que encara no agafaven tres tecles, o perquè ell havia improvisat una cançó en obsequi meu o am motiu de qualsevol incident que s presentava. Aquella casa, per lo concorreguda, semblava la Casa de la Vila, i en rigor ho era més que la de debò per la llibertat afectuosa am que tot-hom hi estava. Tot plegat s'animaven tots i tots plegats cantaven a chor el *Maset de mestre Roumieux* o la *Carmagnuolo,* que en Felix Gras havia dedicat a la gent de la nostra terra. A l'endemà de la meva arribada ja ni m recordava de que pogués anyorar-me.

Van passar alguns anys, i en una altra de mes anades a Provença vaig trobar aquella casa tota cambiada. Ell vivia a Montpeller en una *chambre garnie,* i ella estava a Nimes am la Mireio. El noi gran corria pel món, i el petit feia l servei militar a l'Argelia, aon

també hi havia l'Anais, casada amb un alt empleat del Banc. Els negocis havien anat malament, i el felibre treballava en la correcció de proves d'una impremta. Si s'hagués tractat d'un altre, hauria evitat quedar-me a Montpeller: tractant-se d'ell, vaig deturar-m'hi expressament. S'havia perdut el tracte de princep, però s conservava la franquesa d'amic. Vam dinar en un restaurant modest, però am la mateixa alegria d'altres epoques. Les faltes de la cuina, els descuits del cambrer, l'abigarrament de la concurrencia, donaven peu al nostre home pera cançonetes i acudits en forma de quartetes o quintilles. Inutil es dir que, a l'esser a postres, tots els concurrents estaven ja al voltant nostre i tots plegats responien a les coples de *Carmagnuolo* o del *Maset* que entonava alegrement el nostre poeta.

En mes darreres visites l'he trobat instalat en la *Villa di Felibre,* tocant a Montpeller, igual, exactament igual, que en sa casa de Bellcaire i en sa *chambre garnie.*

Quan un caracter resisteix tals proves, bé pot assegurar-se que es un caracter igual. En Roumieux, com a home, es el retrat fidel

den Roumieux poeta. El negociant en fusta o el corrector de proves d'impremta es el mateix felibre de la *Tourmagno*. Es el geni de l'alegria, de la facilitat, de la delicadesa. De vegades vol mirar la societat o el món pel cantó seriós, i, sense adonar-sen, resol la qüestió més ardua amb un acudit graciós o un pensament delicat. Tot sovint ha intentat entrar en el terrer de la satira; però, al tocar-la, si no li ha tret l'amargor, li ha tret el verí. No es que no tingui molta intenció, sinó, al contrari, es que la seva manera de fer i de dir es tant natural, tant facil, tant alegre, que quan més enfonsa l'estisora en la carn del satirisat, aquest se creu que sols li ha fet una esgarrinxada.

En Roumieux té ja anys, — va naixer el 26 de Març de 1829, — i, no obstant, es sempre jove. Escriu desde noi, i les seves obres tenen la mateixa espontanitat que l primer dia. «El vostre geni — li deien fa poc — ni envelleix ni envellirà jamai.» «No es el geni, — va respondre ell promptament; — sols una cosa no envelleix ni envellirà mai en mi, i aquesta cosa es el cor.» De segur que va dir-ho en una quarteta.

Perquè l nostre felibre parla, si vol, en vers: tanta es la facilitat que hi té. Basta obrir *La Rampelado,* collecció de ses poesies, pera adquirir-ne l convenciment. Mai s'ha casat cap amic seu que ell no li dediqués un epitalami, ni ha passat cap Nadal que ell no escrigués unes quantes cançons; mai ha sortit de casa seva que no descrigués ses impressions en vers. Per això la collecció es tant variada, i de les poques poesies que un llegeix del cap fins a la cua, *La Jarjaiado,* poema comic heroic, es una prova més de la facilitat i bon humor del poeta. Les seves comedies, —també n'ha fet varies,—especialment *Li dos lèbre* i *La Bisco,* són tant facils i delicades com ses poesies i descripcions.

En Roumieux pren part activa en el renaixement provençal desde son començament. Quin paper hi representa? Al respondre an aquesta pregunta, tal vegada molts s'esgarrifaran, perquè, en la meva opinió, ell es, pera no dir l'unic, el qui millor el sintetisa i representa. El moviment felibrenc no es fill de cap idea trascendental ni s proposa res d'importancia social directa. Els felibres viuen en una comarca aon creix el

cep i l'olivera i aont el sol escalfa, i al reparar que l poble parla allí encara ls restos d'una llengua sonora de gran passat poetic, van refer més o menys exactament aqueixa llengua, i en ella canten la naturalesa meridional que entreveuen. «El sol els fa cantar», com ells diuen, i canten com les cigales o com els aucells «que troben llur niu bell», com diu el lema que ha adoptat pera divisa el nostre felibre. Jamai han tingut cap aspiració a cambiar de posició. Per ells, lo mateix que pera l francès més francès del Nord, la França es la nació perfecta i París el cervell del món; per ells l'organisació francesa es l'organisació model i la llengua que a França se parla la reina de totes les llengües. La sort de pertanyer a una tal nació completa llur felicitat i augmenta llur natural alegria. El moviment felibrenc, doncs, té com condicions caracteristiques l'alegria, la facilitat, la delicadesa, es a dir, les condicions que caracterisen al nostre poeta.

Per això es que quan en Mistral, am to misteriós i am veu inflada, ens diu: «Ai, si m poguessiu entendre! Ai, si m volguessiu seguir!» no consegueix més que fer-nos

somriure. Què es lo que hem d'entendre? Aon l'hem de seguir? Prou l'hem entès desde el primer dia! Prou l'hem anat seguint! I, aon ens ha portat? A proclamar aquest any, a la festa dels Felibres de París, que la conquesta de Provença per les armes del Nord no va esser tal conquesta, sinó una unió espontania i lliure; a dir al davant de tot França que ls provençals son els més sotmesos de sos fills i que accepten amb entusiasme l lloc secundari que sels concedeix. I per això parlava am to misteriós i am veu inflada? No hi ha dubte que en Roumieux, cantant sempre i cantant-ho tot, inspirant-se en el sol, en les oliveres, en les costums, en les romeries, en les *farandoles,* en la *tarasca,* en les *pegoulados* i en tot lo que se li presenta a la vista; entusiasmant-se am París, quan va a París, i am Barcelona, Madrid, Genova o Argelia, quan els seus negocis o aficions el porten a visitar-les; trobant sempre «el seu niu bell» i el seu *Maset* immillorable, es el genuí representant d'aquest moviment alegre i sense trascendencia que van començar fa alguns anys els felibres.

No ns havem proposat escriure una bio-

grafia ni donar un catalec de les innombrables obres den Roumieux. Havia de dir alguna cosa de tal felibre i ho he cumplert. Pera acabar faré notar que en Roumieux ha sigut objecte de moltes distincions. Es *Majoral del Felibrige, Maître en Gay savoir,* membre de l'Academia de Nimes i de les Societats pera l'Estudi de les Llengües romaniques de Montpeller i Arqueologica de Beziers, etc., etc. Les relacions amb Espanya l'han fet comenador d'Isabel *la Catolica,* cavaller de Carles III, membre de l'Academia de Bones Lletres de Barcelona i Vice-consul espanyol a Nimes. Ultimament ha sigut nomenat oficial de la Corona de Romania.

Sobre en Roumieux i algunes de ses obres s'han escrit diversos estudis. S'han ocupat d'ell August Vincent, Mistral, Roumanille, E. Roussel, A. Monteil, G. Charvet, Alfons Roque-Ferrier, etc. En general li fan justicia, i tots pinten al nostre felibre tal com es: el mellor dels amics i el més simpatic, alegre i fecon dels poetes provençals.

1884

CATALANS I PROVENÇALS [1]

En el darrer quadern d'aquesta Revista, que s publica a Lyon de França, i en sa *Causerie félibreenne,* M. Paul Mariéton, un dels joves que segueix el renaixement de les literatures regionals en la terra llatina, dóna noticia de la traducció del francès de L'*Atlantida,* per M. Albert Savine. Parla de l'introducció que la precedeix, i en pren peu pera fer algunes observacions sobre l «refredament» dels catalans i dels provençals, dissentint del seu compatrici i colega en l'apreciació de les causes que pogueren produir-lo.

---

1) A proposit d'un article de la «Revue Lyonnaise».

Un i altre convenen en que l «refredament» existeix i tingué son origen en la constitució del *Felibrige* en 1876; peró així com M. Savine sembla que n dóna una bona part de culpa al *capoulié* Mistral, «que hauria deixat cometre alguna etzegallada en l'organisació practica del *Felibrige* per excessiva complacencia als desitjos dels seus concellers i per massa confiança en la prudencia i ciencia d'altres» [1], M. Mariéton surt a la defensa del *capoulié* i tira tota la culpa sobre un fill de Catalunya que va anar a Provença, i sobre l caracter català.

«Quan els felibres d'Avinyó — diu en l'esmentada *causerie* — hagueren convocat la reunió general que devia votar els Estatuts i nomenar el Consistori del *Felibrige,* va arribar de Catalunya l senyor Quintana (D. Albert), am plens poders pera representar al seu país. Va demanar-se-li que fes la llista dels *majoraux* catalans. En la llista que va presentar no hi figuraven ni en Rubió ni en Pelai Briz. Se va insistir molt pera fer inscriure aquests dos

1) Prolec a la traducció de *L'Atlantida,* per M. Savine.

noms, i en Quintana va respondre que si tals noms apareixien en la llista consistorial, els Estatuts serien rebutjats pels catalans, a causa de l'animositat que existia entre aquests dos poetes i els altres catalanistes; que aquests dos escriptors eren notoriament hostils a la fusió, i que ademés ningú estava mellor en situació que ell (en Quintana) pera jutjar l'estat de les coses.»

I després d'afirmar que en tal situació no s podia fer més que lo que deia en Quintana, i que en tot cas d'aquest i no d'en Mistral fóra la responsabilitat, M. Mariéton escriu el següent paragraf:

«I, ademés, el refredament en qüestió prové principalment del caracter català. Si hi ha hagut torpesa, ha sigut ben bé de la part d'aquells que posen l'orgull personal per damunt de l'interès de la causa. Qui no sab que l particularisme es la malaltia nacional d'aquests transpirenencs?»

Un cop posat en aquest terrer, M. Mariéton no s detura. Com a bon francès, se figura que aquella reunió d'Avinyó, sols per tenir-se a França, era al menys en Congrés europeu, i desde l'altura... de les pagines d'una revista

lionesa ns fa saber que, per no haver acceptat alguns catalans formar part del *Felibrige*, «Catalunya, tant fiera de lo que n diu la seva independencia, *va perdre per segona vegada la batalla de Muret i va apartar-se de les tradicions del seu gran Jaume l Conqueridor*».

A l'agafar la ploma no intento pas pendre part en la discussió tal com està plantejada, perquè pera mi es evident que s funda en un fantasma. Intento sols presentar una qüestió previa, que formulo preguntant: es realment cert que existeixi l refredament de que s parla?

I la resposta per part dels catalans ha d'esser una negativa rodona.

No hi ha hagut tal refredament ni cosa que ho sembli. Avui per avui, a Catalunya apreciem el renaixement provençal i als seus representants amb el mateix calor i efusió que l dia que varem coneixe-ls. Avui per avui la germanor i amistat entre molts d'ells i molts de nosaltres estan més arrelades que anys endarrera, ja que es innegable que la confirmació del tracte fortifica l'afecte. Ells van tenir la sort d'esser els primers en mostrar l'estimació que s professen Catalunya i

Provença obrint els braços an en Balaguer quan va expatriar-se; però nosaltres no hem quedat endarrera. Tant bon punt com algun catalanista va tenir influencia en el govern de Madrid, les mès altes condecoracions oficials van adornar els pits de tots els felibres de renom, i jo he sigut cent vegades testimoni de l'apreci que fan de tal distinció, que llueixen amb orgull en les grans festes. De que no hi ha hagut refredament n'es bona prova l fet de que am la mateixa bona voluntat varem rebre an en Mistral, en Roumieux i en Wisse en 1869, que an en Tourtoulon i en Pepratx en els darrers Jocs Florals. S'havien mai sobrepujat les proves de germanor que ls catalans d'ençà i d'enllà dels Pireneus van donar-se en les festes del Rosselló? Al que escriu això no van rebre-l com veritables amics i companys els felibres de París, quan fa pocs mesos degué passar una temporada a la capital de França?

No s'ha de buscar, doncs, qui té la culpa d'una cosa que no existeix. Lo que va haver-hi en 1876 fou una equivocació de part dels organisadors del *Felibrige,* fomentada per les ganes d'exhibir-se d'en Quintana, i encara

aquesta equivocació no fou filla de la malicia, sinó del lamentable desconeixement que de tot lo de fòra casa acostumen demostrar els francesos, encara que siguin provençals. Els reunits a Avinyó van figurar-se que l nostre renaixement es fill del seu, forjant-se una historia pera llur ús particular [1], i, creient que tots els pobles, llatins i no llatins, tenen el dever de regonèixer la supremacía francesa, imbuits en l'illusió de que aquí no tenim poetes, ni mestres, ni artistes que puguin posar-se, no ja al costat, sinó a cent llegües dels seus, van idear una organisació en que ells tinguessin la direcció i la majoria. Van treure — ells mateixos no saben d'aon — el nom de *felibre,* van elevar an en Mistral no sols a quefe, sinó a rei [2], i realment van pensar-se que tots els que aquí escrivien rebrien com un gran favor el poder anomenar-se *felibres* i esser subdits humils del *Capoulié.* Van dividir la que anomenen *llengua*

1) Lo qual es inexacte, com va demostrar evidentment el senyor Rubió i Ors en sa Memoria a l'Academia de Bones Lletres, en 1877.

2) Diu en Roumanille, en *La Campano mountado: O rey filibre, o Mistrau.*

d'oc convencionalment en set dialectes, i donant-nos-en tres als que vivim a la banda d'ençà dels Pireneus, i quedant-se ells am quatre, van assegurar-se la majoria, perquè cada un dels set devia tenir igual representació en l'Academia del *Felibrige*. I encara van fer més. Prestant culte a no sabem quina mena de superstició cabalistica, tot havia de regir-se pel número set; i no van comptar en que tot això no podia tenir cap ressonancia a Catalunya, per més que ls digué l senyor Quintana en nom propri i en el dels que li havien donat poder, que aquí ningú sab ni pot atinar qui eren.

Però, per lo mateix que la pretensió d'organisar el *Felibrige* no va tenir cap ressonancia a Catalunya, no va refredar ni influir en bé ni en mal en les relacions entre catalans i provençals. Els anomenats *felibres*, que no van donar importancia a la cosa, van callar; els que ho van creure convenient, van presentar la renuncia; i el senyor Quintana va quedar més o menys desairat, però la seva influencia no va servir pera refredar a ningú, i els que prenem part activa en el renaixement català seguim professant al provençal i

als seus representants el mateix bon afecte. Entre ells i nosaltres hi haurà sempre germanor i amistat, jamai confusió ni menys dependencies.

Els que creguin que podem anar més enllà, no coneixen l'un renaixement ni l'altre, ni s'han fet carrec de les tendencies que manifesten. Els moviments que s desenrotllen a la banda d'ençà i a la d'enllà dels Pireneus podran semblar identics als que miren superficialment les coses; però, per poc que s profondisin, s'hi troben diferencies essencials. Els provençals són abans que tot francesos: nosaltres, abans que tot catalans. A la banda d'enllà dels Pireneus el renaixement té un objecte purament literari. Allí s fan poesies pel sol gust de fer-les, i en general els *felibres* canten com les cigales, «que l sol fa cantar». A la banda d'ençà l renaixement literari se proposa un objecte més trascendental, més o menys definit, més o menys vagorós, i d'aquí ve que mentres ells estan quasi sempre alegres i satisfets i se surten poc del gènere liric, nosaltres concedim gran importancia a la part de la literatura que té trascendencia social, com el teatre, el perio-

disme, l'investigació historica, etc., etc., i fins en la poesia lirica no ns reduim a entonar himnes al sol, com les cigales, sinó que entrem dintre la vida real del nostre poble, anyorant grandeses i plorant miseries.

Que m perdoni, doncs, el senyor Mariéton si li dic, pera acabar, que ha meditat tant poc sobre l moviment literari de les regions llatines, que en una *causerie felibréenne* troba que l particularisme es una malaltia nacional a Catalunya, com si ls que han resucitat el provençal literari no fossin, a pesar seu, particularistes. Nosaltres coneixem una mica més lo que portem entre mans, — tal vegada la necessitat ens ho ha fet conèixer, — i la gran majoria dels que fem catalanisme, savis, poetes, artistes, mestres i deixebles, ens honorem pertanyent a l'escola particularista, en els seus diversos matisos i am més o menys decisió, en la creencia de que es l'unica que pot regenerar a Europa, corcada, especialment en les regions llatines, per l'afany d'absorció i la concepció autoritaria i uniformista de l'Estat que conserven encara tanta força a França, que fins s'ha

ficat al moll dels òssos dels provençals que canten en llur propria llengua.

Am tals diferencies entre un i altre moviment, poden confondre's els moviments català i provençal? Pot un d'ells proposar-se dirigir a l'altre? Tenen tant sols un ideal comú cap al qual se dirigeixin?

Amistat, germanor, apreci mutual, es lo unic que ha d'haver-hi entre catalans i provençals, i per la nostra part podem assegurar que avui sentim aquests afectes am la mateixa intensitat de sempre. «Com més amics, més clars», diu un adagi de la nostra terra. La nostra claretat indicarà, doncs, als provençals, que som amics de veres.

1884

QUATRE PARAULES

SOBRE

MONUMENTS, OBJECTES I RECORDS D'EPOQUES PASSADES

No vaig a escriure una disertació arqueologica: ni l meu temperament ni ls meus estudis me porten per tal camí. Vaig a ocupar-me dels monuments, objectes i records d'epoques passades en llurs relacions am la societat civil actual i les futures, a l'objecte de fixar quina conducta respecte d'ells han de seguir així ls particulars que les formin com els poders publics o autoritats que les representin.

En aquesta qüestió, com en moltes altres, s'ha divagat molt a la nostra terra. Apartats

del comerç intellectual que sostenen els pobles més civilisats, faltats quasi per complert de vida moral i cientifica, degenerat el nostre caracter català, som avui tant impressionables com els que viuen a les vores mateixes del Guadalquivir, i no tenim fixesa d'idees sobre cap materia que no produeixi interès ni permeti buscar-s'hi primes. Els monuments i objectes d'epoques passades, per regla general, no donen tant per cent, i estem, per consegüent, subjectes a l'impressió, que varía cada vegada que muda l vent. Quan bufen vents destructors, se tiraria a terra fins la Catedral i el saló de Llotja. Quan els vents venen d'altres quadrants, s'impediria l pas d'un camí de ferro pera no destruir una creu de terme o no esmotxar una ermita. Els nostres arqueolecs, o am pretencions de tals, per lo comú tenen la mirada més encongida encara que ls seus confrares d'altres països, i d'aquí prové que si alguna autoritat o particular fan cas de lo que diuen, se porta la mania de conservació fins a un extrem ridicol, mentres que, si no n fan cas, l'esperit de destrucció arriba a un extrem deplorable. Per tals motius es necessari tractar d'establir un criteri racio-

nal sobre la conducta que ha de seguir-se am les coses d'epoques passades, criteri que ns salvi així de l'ignorant esperit de destrucció com de la raquitica mania conservadora. En el present article no m proposo més que exposar algunes idees que, mellorades per altres més competents, podran tal vegada fixar l'opinió sobre tals materies en els justos limits.

Cap generació forma l'humanitat entera. La que viu en un moment donat de l'historia es sempre l llaç d'unió entre les passades i les futures, de manera que totes han viscut, viuen i viuran en estat de transició. Cada generació porta l seu contingent a la mellora i perfeccionament general, i, per lo tant, totes són dignes d'iguals consideracions. L'actual, com totes, ha après moltissim de les passades, però ensenyarà també moltissim a les futures, que a llur torn se trobaran en iguals circumstancies que la nostra.

D'aquesta consideració sen desprèn que les coses velles, pel mer fet d'esser-ho, no han de tenir cap preeminencia sobre les noves. Llur importancia ha de graduar-se, no per l'edat, sinó pel merit que tinguen o l'utilitat que reportin. I, com conseqüencia, es evident

que la conducta de cada generació amb els monuments, objectes i records de les passades ha d'esser el que corresponga a llur utilitat o merit. Al tractar-se, doncs, de cada cas particular, les circumstancies aconsellaran si l monument, objecte o record es digne d'esser refet, completat o restaurat, o solament conservat, si mereix esser abandonat o si pot esser destruit.

Abandonat o destruit he dit? Sí, i no torno la paraula endarrera, per molt que aixequin la veu els que entre nosaltres s'han proclamat arqueolecs. Ja m sembla que ls sento cridar «sacrilegi!» i amenaçar als que s'atreveixin a posar la mà damunt de qualsevulga monument, objecte o record d'epoques passades (especialment si es de l'Edat Mitjana), am l'estigma de les nacions cultes, perquè avui es moda que aparentin fer molt cas de l'opinió de les nacions cultes tots aquells que més han fet pera que la nostra deixi de comptar-se en llur nombre.

I, no obstant, totes les nacions cultes estan plenes de ruines, i tenen els museus rublerts d'objectes arrancats de monuments destruits.

Roma, la ciutat més culta pera ls arqueolecs de qui s tracta, es la ciutat de les ruines, com plenissima n'està tota l'Italia. Les ruines són el més preuat ornament de les vores del Rhin, que es el riu de la culta Alemania. Ruines hi ha a Anglaterra, França, etc.; i, sense parlar de Grecia, que es tota ella una ruina, faré notar que fins les nacions cultes d'America, que am prou feines tenen historia, poden també ensenyar les ruines d'algun monument destruit per la mà o pel descuit de l'home.

No vulguem, doncs, esser més que ls qui ens endavanten, i convencem-nos de que també podem enrunar o deixar enrunar alguna cosa sense incórrer en excomunió de les nacions cultes. La qüestió està sols en aplicar un criteri sà i racional, així a la conservació com a la destrucció dels restes d'epoques passades.

El criteri que ha de guiar als poders i particulars es facil de fixar. La combinació del merit am l'utilitat de la cosa de que s tracti dirà en cada cas particular la conducta que amb ella ha de seguir-se. Com regles generals, podrien formular-se les següents:

1.ª Si una cosa antiga té merit veritable i pot prestar utilitat actual, mereix esser refeta, completada o restaurada, segons siga l'estat en que s trobi.

2.ª Si la cosa té merit veritable però no pot prestar utilitat actual, mereix sols esser conservada.

3.ª Si la cosa no té merit, ni pot prestar utilitat actual, mereix esser abandonada.

4.ª Si la cosa, sense merit veritable, causa perjudici o destorba, pot esser destruida.

Tals són les regles que segueixen en la practica ls països més civilisats, i quals poders i pobles no deixen supeditar-se ni pels destructors ni pels arqueolecs d'ofici. Com exemples citarem:

El *Duomo,* de Milà, les catedrals de Colonia, Paris, etc., l'abadia de Westminster a Londres, moltes llotjes de comerç (entre elles la nostra), etc. Tots aquests monuments, a un gran merit verdader, reuneixen l'utilitat que poden prestar encara, i han sigut refets, completats o restaurats, empleant-se milions i milions en l'obra.

Els coliseus, termes, palaus i altres edificis grecs i romans, els restes de fortificacions de

l'Edat Mitjana d'Heidelberg, Carcassona, Nuremberg, etc., com que a llur merit verdader no reunien el poder prestar utilitat actual, cap d'aquests monuments ha sigut refet, completat ni restaurat. No s fa amb ells més que conservar-los am molt amor en l'estat en que s troben

Es impossible citar les coses antigues que han sigut justament abandonades o destruides. La falta de merits fa que no s recordin ni llurs noms, però en totes les nacions cultes hi ha edificis i objectes que han sigut abandonats o que han desaparegut per destrucció voluntaria.

En l'execució d'aquestes poques regles s'ofereixen multitut de problemes, dels quals sols apuntaré aquells sobre ls quals crec que hi ha més idees equivocades.

Com ha de portar-se a efecte la restauració, acabament o renovació d'una cosa antiga que estigui dins de la regla primera?

Depèn de l'estat i circumstancies en que s trobi. Si, per exemple, existeixen els plans primitius, tractant-se d'un edifici que hagi quedat incomplert, la restauració, aca-

bament o renovació ha de fer-se seguint dits plans. Si ls plans no existeixen, ha d'imitar-se l'estil general de la part construida, o ha de completar-se en distint estil? Crec en principi acceptables els dos medis. L'adopció de l'un o de l'altre dependirà de les circumstancies. Quan el monument es realment de primera magnitut i d'interès humà, quasi preferiria que cada generació o al menys cada època imprimís el seu estil arquitectonic i el seu gust a la part que executés. No s'esgarrifin els puristes, perquè, sense moure-ns de casa, puc citar-los la renovació en part i restauració de l'antiga Llotja. Am tot i no esser l'edifici de primera magnitut, l'interès humà de l'edifici fa que vagi mellor am la diferencia d'estils entre l saló gotic i els frontis i complements greco-romans, que no aniria si s'hagués vestit l'antic saló amb uns frontis del gotic postís que hauria ideat l'arquitecte d'una epoca en que ja no s feia gotic. Per regla general, tots els edificis monumentals, en que diverses epoques han estampat el seu gust, si no s presenten amb aquella unitat que encanta a la gent d'escola, tenen, en cambi, cert segell de grandesa que

impressiona profondament. La mà de diverses generacions es l'unica que pot donar caracter completament humà a un monument destinat a prestar utilitat durant molts segles. Si admirem en els monuments antics el fet de que els hagin alçat diverses epoques, per què no hem de voler que la nostra contribueixi am sa manera de veure i de sentir a produir l'admiració de les esdevenidores?

Lo que sí es precís en els acabaments i restauracions es en no voler esmenar la plana a l'obra de les generacions passades. Guardem-nos molt d'alterar ni una sola ratlla en tota aquella part que varen donar per acabada, però no ns lliguem les mans en aquella altra part que hi afegim nosaltres. Distingim entre restaurar i completar; respectem fins am minuciositat les obres que per medi d'una restauració vulguem salvar d'una imminent ruina, però reservem-nos tota la llibertat al tractar de portar a acabament una obra que ls passats ens han deixat incomplerta.

Les obres d'epoques passades que a llur veritable merit no reuneixen utilitat actual, he dit que mereixen sols esser conservades.

Veiem lo que hem d'entendre per conservació.

Conservar una cosa es mantenir-la en l'estat en que's troba al començar els treballs de conservació. Si l monument o objecte, doncs, se troba sencer i complert, ha de mantenir-sel. Si s troba enrunat o mig enrunat, lo que interessa es conservar les runes o mitjes runes.

Natural es que la conservació exigeixi devegades entrar en el terrer de la restauració; però aquesta ha d'esser quasi sempre parcial. Si d'uns claustres, per exemple, mig en runa, se desploma una clau d'arc, es precís refer-la o restaurar-la. Si l'intemperie amenaça una paret, es precís cobrir-la amb un teulat o altre medi que la preservi de pluges. Això es lo que s fa amb els grans monuments que ns va deixar l'epoca classica. El coliseu Maxim, les termes, els restes dels palaus i teatres, que avui de res ens-e servirien, no s refan ni s restauran totalment, sinó que sols sels conserva. A ningú li ha acudit convertir en habitables les cases de Pompeia. S'empleen, sí, tots els medis a fi de que no acabin d'enrunar-se.

I noti-s que am tal sistema s'augmenta encara l'interès dels restes que ns queden de generacions passades. Les ruines tenen llur poesia particular, i la melancolica impressió que produeixen no pot jamai experimentar-se davant d'un monument sencer o d'un objecte d'utilitat actual. La poesia de les ruines es la compensació de llur falta de vida.

La conservació de les obres d'epoques passades no exigeix que se les mantingui en el lloc mateix en que s trobaven, sinó que ha de trasladar-se-les quan corrin perill d'espatllar-se o destruir-se. Per això existeixen els museus. Els objectes delicats, com quadros, esculptures, bronzos, etc., estan, per regla general, mellor en la sala d'un museu que en unes ruines, per més que s conservin. Moltes de les obres d'art que són l'admiració del món, serien ja destruides si se les hagués deixat en els punts aon varen esser trobades. La Venus de Milo, les esculptures de Pergamo, els frisos de temples grecs, etc., estan molt mellor en el Louvre, en el Museu Britanic o en els de Berlin i de Munic, que no estarien en poblets de Grecia habitats avui per gent poc civilisada.

Els museus, doncs, són els grans auxiliars de la conservació de les obres d'epoques passades.

Pera decidir quines són les obres o monuments que mereixen esser abandonats o que poden esser destruits, ha d'atendre-s especialment a les circumstancies del país en que s troben. El merit de les obres d'art, antigues o modernes, es sempre eminentment relatiu, i llur abundancia o escassetat en un lloc donat fa que se les consideri dignes o no dignes d'esser conservades. A Roma, per exemple, poden destruir sense cap remordiment obres romanes de que nosaltres fariem festa major. Quina importancia pot donar-se a unes poques columnes aislades, allí aon queden quasi sencers temples que les tenen a dotzenes? A Barcelona, en cambi, seria d'aplaudir que s posessin visibles i en estat de conservació les columnes anomenades d'Hercul, per la sola raó d'esser quasi l'unica obra d'art romana que posseim. L'escassetat els supleix el merit [1].

---

1) Actualment, en les obres que s fan en el local que ocupa l *Centre Excursionista de Catalunya* en el car-

Anem a terminar aquestes ja massa llargues apuntacions fent aplicació de les regles que havem sentat a les obres d'epoques passades de la nostra terra.

Es ben sabut que, per desgracia, ens queda poquissim de caracter civil, i per lo tant es inutil dir que a sa conservació o restauració deuriem dedicar els nostres preferents afanys. A Barcelona tenim la Llotja, el palau de la Diputació, el Saló de Cent i altres restes a Casa la Ciutat i algunes altres obres de menor importancia. Sols el saló de Llotja se troba en bones condicions de conservació. Tot lo demés deuria esser conservat, restaurat o completat, perquè tot conserva encara utilitat actual. Fóra de Barcelona queda poca cosa, i, per lo mateix, deuria rebuscar-se amb amor i aplicar-hi les regles que deixem sentades.

Però si escassegen les obres d'epoques passades de caracter civil, ens sobren les de càracter religiós; i, am tot i que per llur

---

rer den Paradís, quedaran al descobert quatre de les mentades columnes, uniques que s conserven. — Nota de «L'Avenç».

abundancia mereixerien menos atencions, elles, no obstant, són les uniques que atreuen les mirades dels pocs que de tals qüestions s'ocupen. D'això n resulta que si als restes de caracter civil se ls nega fins lo precís, als de caracter religiós sels vol donar fins lo superflu, i els mateixos que veuen amb indiferencia que l Saló de Cent[1] estigui ple d'adefessis i que l pati de la Diputació camini depressa cap a la ruina per falta de restauració conservadora, posen el crit al cel perquè no s refan els cent i un monastirs que estan ja enrunats.

I, no obstant, segons les regles donades, són pocs, poquissims, els edificis de tal classe que mereixen més que la conservació en l'estat en que s troben. Els monastirs i convents no tenen ja ni poden tenir cap utilitat actual, i, per tant, no ha de pensar-se en restauracions ni reconstruccions. Tot lo que ha de fer-se es conservar les ruines, depositant en els museus tot lo que mereixi esser més cuidadosament guardat.

---

1) Actualment està restaurat i nues les seves parets. — Nota de «L'Avenç».

Vegi-s, sinó, lo que succeiria si la restauració o reconstrucció pogués portar-se a efecte. Quin objecte tindria un monastir posat en despoblat, com Poblet, o prop d'un poble tant insigificant com Sant Cugat del Vallès? Què farien els que tant sospiren per la reconstrucció de llurs sales conventuals, de llurs refectoris i de llurs celdes? Qui s reuniria en les primeres, menjaria en els segons o dormiria en les darreres? S'omplirien tal vegada de vi llurs cellers, grans com catedrals? Si llurs biblioteques tornessin a rublir-se de llibres, qui aniria a llegir-los? Caiguts els frares i monjos, devien caure ls convents i monastirs, que avui no serveixen pera res més que pera anar a meditar sobre la ruta de l'humanitat entre-mig de llurs ruines ben conservades.

No s cregui que m guii cap animositat contra ls edificis religiosos, perquè si amb els monastirs no faria més que conservar les ruines, amb els que conserven utilitat actual hi emplearia tot lo necessari pera restaurar-los o completar-los. Aquí tenim, per exemple, la Catedral de Barcelona, que mereix

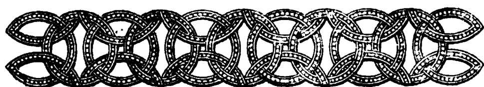
no sols la construcció de la fatxada [1] i de la cupola, sinó que reclama l'acabament dels claustres i de tot lo demés que falta pera deixar terminat el monument. Lo mateix que de la nostra catedral diriem de tots els demés bons edificis religiosos que puguin encara esser utils, sense exceptuar alguna que altra iglesia de monastir o convent, que per trobar-se en poblat pogués prestar servei renovant-la o restaurant-la.

Respecte a les cent i una iglesietes i ermites que no tenen més merit que l'edat que compten, poden ben tranquilament deixar-se al cuidado local o dels particulars que les posseeixin, sense que importi gran cosa llur conservació o llur destrucció. Les creus de terme, que tant entusiasmen als nostres arqueolecs d'ofici, podrien quedar allí on se troben mentres no fessin nosa, i si alguna reunís merits particulars de dibuix o de factura podria enriquir els nostres museus futurs, i algun dia ns decidim a seguir en això als pobles de més cultura.

1) Per fi s'ha arribat a fer, però d'un gust arquitectonic que desdiu de lo restant del temple. — Nota de « L'Avenç ».

I prou ja. L'unic objecte que m proposava no era més que posar en son lloc unes qüestions de les que treuen molt partit pera acusar de poca cultura als que volem anar endavant, tots aquells qual ideal seria tornar-nos an aquells temps en que ni la poca que avui tenim existia. Durant aquest segle s'ha destruit molt a Catalunya, però, per fortuna, quasi tot lo destruit no tenia ja objecte ni utilitat, à diferencia de lo que s'havia fet en temps anteriors, en que la destrucció no s'havia limitat a lo inservible i inutil, sinó que s'havia dirigit casualment contra tots els monuments i objectes que serien encara i durant molt temps d'utilitat pera ls pobles. I noti-s que si nosaltres volem conservar amb amor les ruines de les obres d'epoques passades avui ja inservibles, ells ni ruines van deixarnos de les obres servibles que van destruir.

1884

«L'ADÉU-SIAU, TURONS»

DE L'ARIBAU

El caracter català, en temps mellors pera la nostra terra, podia tenir molts defectes, però es ben segur que ningú l'acusava de fals ni d'hipocrita: més aviat pecava pel cantó oposat, i no acatant en sa franquesa certs miraments o conveniencies, al dir al pa, pa, i al vi, vi, apareixia als ulls de molts com brusc o aspre. Prova de la degeneració i rebaixament actual es que no s'ha pas polit ni afinat gaire; però, en cambi, ha perdut la franquesa, i am la mateixa brusquetat i aspresa am que ls nostres avis deien lo que tenien al cor, se mormola avui lo que no passa de la llengua. Haviem ja observat que n'hi ha molts

que neguen en prosa lo que afirmen en vers, i que, essent esceptics i demagogs, besen compungits l'anell del bisbe o s'arrosseguen somrients als peus d'un magnat, segons els vents que bufen; i l'inauguració del monument a l'Aribau ns dona lloc, per desgracia, pera comprovar l'observació.

Els discursos que allí van llegir-se foren altament laudatoris. Segons ells, l'Aribau es una personalitat que sobressurt entre totes, fent-lo l'exemple dels catalanistes i el simbol del renaixement. L'inscripció del monument es la formula senzilla que sols s'havia empleat tractant-se d'alguna d'aquelles grans figures que són les fites que marquen el camí de la civilisació. Una branca de llorer de bronzo que s'hi ha afegit dirà a les generacions, amb igual concisió, que allí hi ha un poeta, un economista i un taquigraf. L'aclamació unanim dels concurrents va demostrar que ls autors dels discursos i els iniciadors i constructors del monument no havien estat pas gens exagerats. Els primers més aviat varen quedar-se curts, si llurs treballs se comparen amb altres dedicats abans al mateix Aribau, perquè, més enllà que alguns d'aquests, no hi

van ni les apologies de Socrates fetes per Plató i per Xenofont.

Mentres tals alabances se cantaven en alta veu desde la tribuna, els escullits—que escullits i molt escullits eren els que formaven la comitiva, perquè no passaven de cinquanta —retallaven en veu baixa al pobre senyor Aribau amb estisores tant fines i acerades, que fins l'estatua de pedra, am tot i sa duresa, havia de sentir-se de les fiblades.

«Es extrany — deia un dels més escullits —que escrivís en català la oda. Ni abans ni desprès, mai va emplear la nostra llengua sinó en joguines tant de broma... que ni a mi mateix s'atrevia a llegir-les.»

«Mostra, i bona mostra del catalanisme del nostre home — replicava un altre no menys escullit — es l'afany que tenia de pendre-ns de Barcelona l'Arxiu de la Corona d'Aragó, pera regalar-lo, no al vell Montseny ni a l'aspre Montserrat, sinó... al mateix Madrid, sens dubte pera que l resguardessin «les torres de Castella».

«Per fortuna, — va afegir un tercer escullit, — els capgirells de la politica madrilenya no li van permetre realisar son

afany, i conservem l'arxiu a casa nostra.»

Mentres això i molt més que no vui estampar se mormolava en un agrupament dels de dins del clos, en un altre no faltava una veu, més baixa encara, que proposava una segona suscripció pera adquirir uns microscopis que permetessin als visitants veure la figura de la grandor que correspon a una estatua enlairada.

I ningú dels que ho sentien tenia veu alta ni baixa pera protestar, i quasi tots els reunits convenien en que aquell monument no anava a un home, sinó a una idea; en que no pera l'Aribau, sinó pera l renaixement català s'havia fet la festa.

Abans de seguir endavant dec declarar que no vaig assistir a l'inauguració, perquè, segons sembla, no puc aspirar a l'alta honra de comptar-me entre ls escullits del catalanisme que allí's congregaven baix la presidencia del senyor Pirozzini. No soc, per conseguent, ni dels que alabaven en veu alta ni dels que mormolaven de baix en baix. No m toca cap responsabilitat en les hiperboles ni en les estisorades, ni tant sols en no haver fet notar, als que ho meresquessin, que creure una cosa

i dir-ne una altra ni fa massa català ni suposa un gran caracter. Puc, doncs, lamentar la decadencia a que s'ha arribat i examinar am fredor si són fundats els elogis o merescudes les censures. Entre ls meus moltissims defectes no tinc el del fingiment ni l de l'hipocresia, i si moltissimes condicions me manquen, me sobra independencia pera mirar de fit a fit el monument a l'Aribau i sa poesia catalana i dir en veu alta lo que tals mirades m'aconsellin.

Mal que pesi als que volen que l renaixement sigui una cosa tant vaga i elastica com llur caracter, jo prenc part activa en el moviment, i, encara que no sigui dels escullits, sé perfectament lo que vui i no amago quin es el meu catalanisme. M'interessa, doncs, saber si l monument es merescut o immerescut, ja que al cap i a la fi s tracta de fer-lo passar com simbol del renaixement regional i s'alça en un dels llocs més publics de Barcelona.

Comencem l'examen per la poesia *Adéu-siau, turons;* i noti-s que no la classifico ni li donc titol, perquè abans de fer-ho hem de respondre an algunes preguntes que se m'o-

corren. La primera es la següent: es una oda?

Dificil es contestar a tal pregunta. Les primeres quartetes són quasi elegiaques, i les del mig tenen sentit moral o filosofic; però, en cambi, les darreres són impropries de l'elegia i de l'oda moral. L'entonació general es la que correspon an aquest gènere literari; mes si, com diu en Martinez de la Rosa, «l'oda pindarica pot comparar-se a un torrent i la moral a un riu», la poesia de l'Aribau se semblaria al Rhin, que després d'haver corregut majestuós per les planures germaniques, abans d'arribar a la mar perd fins el nom al barrejar ses aigües amb els sorrals i aiguamolls dels terrers baixos de l'Holanda. Sens dubte el mateix Aribau se va trobar amb aquestes dificultats i no va classificar sa poesia al compondre-la; probablement va publicar-se també sense classificació les primeres vegades. Si n'hagués compost d'altres i s formés col-lecció, indubtablement l'*Adéu-siau, turons* aniria en la secció de poesies varies.

En els següents paragrafs aclariré ls conceptes que acabo d'exposar i resulten confosos, i mentrestant passem a la segona pregunta: es a la patria?

La resposta podrà esser més terminant que l'anterior. La poesia de l'Aribau no es a la patria. Veritat es que en les primeres estrofes dirigeix un adéu a coses caracteristiques de Catalunya; veritat es que la quarta estrofa expressa l sentiment de l'anyorament de la patria en forma magistralment academica; però no es menys cert que desde la quinta estrofa fins a l'ante-penultima diu ben clar que lo que anyora es la llengua, que no es la patria, per més que n formi part. Si l poeta s troba foraster prop les «torres de Castella»; si es victima d'una «enganyosa sort»; si «se consum i s'anyora», la llengua, sols la llengua, l'alegra i l'aconhorta. Tota la poesia expressa sentiments propris, intims de l'autor. Ell sofreix i s consum, però ni una sola frase indica que la patria sofreixi i se consumi. Catalunya apareix com ditxosa i digna d'enveja. Pot, doncs, la poesia esser «a la patria» en el sentit del renaixement? Aquest veu a la patria decaiguda, mutilada, adormida i subjecta, i aspira a retornar-li la felicitat i l'esplendor. No pot esser un cant a la patria l qui d'altra manera la contempli.

Es, doncs, la poesia un cant a la llengua? Tal apareix, com havem dit, fins a la penultima quarteta; més les dues finals destrueixen la suposició o al menys la desvirtuen. El poeta s'anyora i s recorda de la llengua nativa i de tots els sentiments que en son cor desperta; però ni aquell record ni aquests sentiments són l'objecte de la poesia. Aquest es molt més casulà, perquè s redueix a felicitar al que llavores era l seu patró, al banquer negociant en qual casa treballava, am motiu probablement del seu cap-d'any o d'alguna festa íntima de familia. Les dues ultimes quartetes són casualment les més terminants de la poesia. Per elles se veu ben clar que no es aquesta un cant a la patria, ni a la llengua, sinó senzillament una mostra del bon afecte i agraiment que l poeta sentia per don Gaspar Remisa, que tal era l nom del banquer negociant a qui va endreçada la poesia.

I noti-s que l poeta no degué jamai pretendre que sa composició sortís de l'intimitat, perque d'altra manera, lluny d'enaltir al seu protector, l'hauria posat en ridicol. El to enfatic de la darrera quarteta ho diu ben clar,

i pera adquirir-ne l'evidencia n'hi ha prou am cambiar el «mon patró» am son nom propri. Vegi-s, en efecte, l'impressió que produiria amb aquest senzill cambi tota la poesia, si fos el seu final:

> Ix, i crida pel món que mai mon cor ingrat
> cessarà de cantar de don Gaspar la gloria;
> i passi per ta veu son nom i sa memoria
> als propris, als extranys, a la posteritat.

Noti-s bé que no faig cap carrec al poeta de voler que l nom d'un negociant banquer, vulgar am tot i ses riqueses, passés als propris, als extranys i a la posteritat, perquè, com havem dit ja, l'Aribau no va proposar-se que sortís de l'intimitat, en la qual són permeses tota mena de llibertats i hiperboles. Per entre-mig d'aquestes es segur que l senyor Remisa vegé l bon afecte del seu factor o administrador, i que en familia va celebrar-se l'ocurrencia. Si algun carrec pot fer-se es als que, més papistes que l papa, han volgut donar a una poesia íntima unes proporcions que jamai havia somniat son autor, exposant-lo an ell i a tots nosaltres a que, sinó ls propris, els extranys ens facin

objecte de merescudes censures. Que'l meu temor no es infundat ho demostra clarament el fet de que un dels pocs que s'han ocupat de catalanisme seriosament, el senyor Tubino, en sa *Historia del Renacimiento*, digui de la poesia de que m'ocupo quasi lo mateix que jo, am tot i que llavores no se l'havia consagrat en cap monument, i ho digui en la primera part de l'obra, en la qual mirava tot lo nostre amb extremada benevolença.

L'objecte de la poesia explica clarament el per què va escriure-la en català un autor que, ni abans ni desprès, jamai va usar la nostra llengua en assumptes seriosos. L'Aribau pensava amb el seu temps, i el seu temps creia que la llengua castellana era l'espanyola, essent l'unica literatura nacional la castellana. Per això la biblioteca Rivadeneyra s'anomena de *Clásicos españoles*, am tot hi que no hi figuren més que escriptors en castellà; per això va emplear la nostra llengua sols en una poesia que cregué no sortiria del cercol de l'intimitat. Si hagués cregut lo contrari i hagués cantat les glories a la pàtria, en castellà les hauria cantat, com en castellà va can-

tar les de la ciencia, els horrors del fanatisme i altres assumptes d'igual trascendencia.

Tenim, doncs, que la poesia *Adéu-siau, turons,* no pot en rigor esser classificada com «oda» ni menys titolar-se «a la patria», com portats per un excés de zel van titolar-la els que van reproduir-la com simbol del renaixement. El titol veritable de la composició es *A don Gaspar Remisa.* Estic segur de que si s pogués trobar l'original hi veuriem aquest titol o un de consemblant. Sense aquest titol la poesia no tindria sentit. L'Aribau, en el sí de l'intimitat, vol que l nom del seu patró ressoni, i, no trobant-se aquest nom en el cos de la poesia, forçosament havia d'anar en el titol.

Prescindim de tot lo exposat i examinem els merits intrinsecs de la poesia. Tot seguit hem de manifestar que n té un de sobresortint: el llenguatge. Realment, no pot negar-se a l'Aribau la gloria d'haver restaurat una llengua que tot-hom, inclòs ell mateix, no creien apte més que pera bufonades vallfogonesques. El llenguatge de l'*Adéu-siau, turons,* es tant literari, tant distingit, tant triat,

que en cinquanta anys no ha sigut encara sobrepujat, i sols poques vegades igualat. Prescindint d'algunes incorreccions i faltetes de logica, en la composició de l'Aribau s'hi veu l'instint d'armonia i d'expressió que ha de distingir al llenguatge poetic; instint que han imitat molts pocs dels que han pres part en el renaixement. L'Aribau, doncs, es realment él restaurador de la llengua catalana literaria.

Altre merit sobressortint de la poesia de que m'ocupo es el sentiment de que estan impregnades algunes de ses estrofes. Els efectes de l'anyorament estan perfectament expressats, per més que no arribi en cap d'elles a la vivesa am que ls pinta en Clavé en una composició justament celebrada. Realment no s pot compendre que l'autor d'una poesia que tals sentiments respira no n'hagi deixat d'altres en la mateixa llengua. Si «no tenia altre plaer que cantar en llengua llemosina», haig de confessar que l'Aribau va donar-se pocs moments d'expansió durant sa llarga vida.

Més si, jutjada en detall, la poesia de l'Aribau conté belleses de gran preu, considerada

en conjunt poca cosa li queda més que l llenguatge. Per què comença amb un comiat a les montanyes de la terra? Es que comptava no veure-les més, o es que confon un comiat amb una invocació? Les estrofes que segueixen al comiat, no l llegitimen en cap sentit. En elles pinta l seu anyorament i l'unic remei o consol que li proporciona l cantar en la nostra llengua. ¿Per què, doncs, el comiat, al que no s torna a fer alusió en tota la poesia? Les estrofes centrals estan totes dedicades a l'anyorament i al consol que troba en els records de la terra, i amb aquesta preparació s'arriba a les dues ultimes quartetes que acaben de destruir tota unitat. Es ben bé l monstre d'Horaci. L'hermós cap de dòna acaba en una vulgarissima cua de peix. El comiat, l'anyorament, el conhort, els sentiments altissims, van a parar a cridar al món la gloria d'un banquer negociant, a recomanar, seriosament o de broma, el senyor Remisa «als propris, als extranys, a la posteritat». Seriosament o de broma, tant se val, perquè d'una manera o altra l final destrueix tota la poesia.

Abans de treure les conseqüencies que ns ocorren de la poesia, mirem de fit a fit al seu autor, a l'home. Qui va esser l'Aribau? Què va representar en sa llarga vida? L'Aribau va esser, sens dubte, una persona distingida. Dotat d'una intelligencia clara, armonisada amb una imaginació bastant potent, i havent-les cultivades am més atenció de lo que allavores s'acostumava, a força de treball i de costancia va lograr sortir-se de la modesta esfera en que havia nat; i si en *El Europeo* va demostrar desde molt jove que era capaç de tractar qüestions cientifiques i literaries, va posar més tard el segell a sa reputació podent pendre part en la direcció de la gran empresa editorial den Rivadeneyra. Si, emperò, va lograr distingir-se de la massa, no va passar pas d'esser un de tants que en sa epoca van surar en la gran commoció politica social que va despertar a tota Espanya, sense lograr posar-se en la primera ratlla. En literatura va esser un obrer del romanticisme, i en politica va esser un obrer de les reformes que allavores s'introduiren, essent de notar que si com home de lletres no va produir cap d'aquelles obres que fan rotllo i

cambíen el gust general, com home public va caure en la vulgaritat d'anar retrocedint de ses primeres idees a mida que anava posant anys, acabant per vegetar en el partit més profondament esceptic de tots els que jugaven en la politica espanyola o castellana. En aquestes condicions, què podia representar en sa llarga vida? No passant d'obrer en literatura i en politica, no havent arribat a director, va esser tot lo que esser podia. Els seus serveis van esser recompensats amb alguns empleus d'aquells que no permeten imprimir la personalitat en la marxa de la cosa publica. Va arribar a esser director d'un departament baix la dependencia d'un ministre, i secretari de l'Intendencia de la casa real baix la direcció d'un intendent; va escriure en diversos periodics de lluita, devent inspirar-se en les idees i proposits del partit militant a que pertanyien. Això es tot lo que va representar l'Aribau en la vida publica. Veritat es que degué portar-se amb honradesa, perquè va morir pobre; però ni aquest merit, molt apreciable, basta a posar-lo damunt de molts altres. Per fortuna, per gran que sigui la desmoralisació, els exemples

d'honradesa són més comuns de lo que molts creuen, fins en persones que han ocupat llocs directius en la política. Pera no citar-ne d'altres, recordaré que no fa gaires anys degué obrir-se una suscripció a benefici dels fills den Figueras, que havia sigut quefe de l'Estat.

Per aquests motius no devia extranyar-se que al passar les llistes de suscripció a Madrid, tornessin sense haver augmentat d'un sol centim. L'error fou enviar-les-hi. Per què havien de suscriure-s a Madrid?

Si de la personalitat de l'Aribau sen treu sa significació, més o menys llegitima, en el renaixement català: què n queda? Podien concebir a Madrid que s'alcés un monument a un escriptor correcte, quan tants n'hi ha amb iguals titols? Podien concebir que s'alcés a un que havia sigut director del Tresor, quan els carrers de la cort estan plens d'ex-ministres i fins d'ex-dictadors? La representació de l'Aribau es, en tot cas, exclusivament catalana: per què, doncs, intentar tant sols que prenguessin part en sa consagració fòra de Catalunya? L'exit negatiu de la sus-

cripció, lluny d'irritar als iniciadors del monument, devia convidar-los a reflexionar lo que feien.

Pera acabar, mirem-nos ja de fit a fit el monument alçat en els jardins publics de Barcelona. Està dedicat a una idea o a un home? Al renaixement regional o a l'Aribau?

La resposta no es dubtosa: està dedicat a l'home. La part integrant del monument es sa estatua; l'inscripció es clara i precisa. En sa concisió fòra de lloc, diu que la patria — per més que s'expliqués en els discursos, no sabem quina patria, perquè podria haver-se expressat més clarament dient «Catalunya», — honra a l'Aribau. I no sols honra a l'Aribau en general, sinó que convençuda, séns dubte, la comissió, de que una inscripció tant laconica com la de la socolada sols té raó d'esser quan se tracta d'un Dant o d'un Homer, va decidir-se a completar-la en la cinta que sosté la branca de llorer que rodeja la pilastra, en la qual se llegeix: «al poeta, a l'economista, al taquigraf». Prescindint d'aquesta ultima condició, que, si no coneguessim an alguns dels de la comissió, creuriem

que es una broma pesada, i prescindint també de la d'economista, que apreciem sols com recurs estetic pera omplir un dels llaços, queda l monument dedicat al poeta. Després de l'examen que havem fet de l'unica poesia catalana de l'Aribau, pot creure la comissió que l faci acreedor a un monument?

Sens dubte per veure-s en terrer fals, ha intentat darrerament la comissió donar al monument un sentit distint, fent-lo, no un monument a la personalitat qual imatge l corona, sinó al renaixement català que simbolisa. Per molt que facin la comissió i els amics, no conseguiran pas llur objecte. Els discursos passen, les converses s'obliden i el monument queda. Tal com fou concebut i executat està dedicat a l'Aribau, sols a l'Aribau. Si fos dedicat al renaixement català fóra completament distint de lo que es ara.

A més de que pot simbolisar jamai l'Aribau el nostre renaixement? Acceptant que sigui l restaurador de la nostra llengua literaria, es això titol suficient? No oblidem que l'Aribau va escriure una sola poesia en català, i que aquesta no es dedicada a la patria ni a la llengua, sinó que es senzillament una feli-

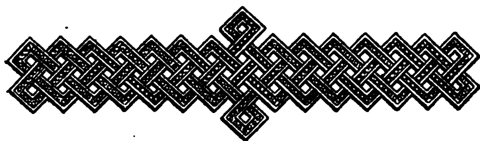
citació al seu patró, el banquer negociant Remisa.

Més, ai! que tot lo que s'ha fet es fill de la degeneració de caracter de que parlava al començar aquest massa llarc article. Els que en alta veu alaben i de baix en baix retallen a l'Aribau, segueixen la mateixa conducta amb el renaixement regional. Sense independencia de caracter, volen encendre un ciri a Sant Miquel i un altre al diable, i mentres de baix en baix sospiren o afecten sospirar fins per una absurda separació, en alta veu s'arrosseguen als peus dels directors de la politica castellana pera conseguir qualsevulga rosegó. Demagogs i increduls en el sí de la confiança, se piquen el pit en public i no s'atreveixen a exposar la més lleugera idea que no s'avingui amb els convencionalismes que estan de moda, i tot lo que té una mica de color sembla que ls espanti. El renaixement es per ells la cosa més hibrida que s pugui imaginar, i per això necessitaven que l monument que l simbolisa sigui també tant hibrit com llur concepció. Veus-aquí per què van colocar-hi l'estatua de l'Aribau; veus-aqui per què l retallen en veu baixa

i en veu alta li dediquen alabances tant hiperboliques, que logren sols exposar a caure en ridicol al mateix renaixement pel que tant afecten interessar-se, i fins a Catalunya, fentnos aparèixer com si sols poguessim ostentar glories dubtoses.

El monument al renaixement català no podrà fer-se fins que s'hagi lograt regenerar el caracter del nostre poble, i això va llarg, segons sembla.

1884

EXPERIMENTS SOCIOLOGICS DE LABORATORI

RARISSIMES vegades s'havia presentat una ocasió tant a proposit pera fer-ne com la que varem tenir els que formarem la Junta de la Casa de Caritat desde l'any 1871 al 1875.

De fet erem independents en la direcció i administració. La Diputació Provincial, de la qui depeniem de dret, tenia prou altres mals-de-cap pera no ocupar-se de la casa, i nosaltres prou caracter i prou influencia pera no admetre tuteles ni intrusions de cap mena en la gestió de carrecs gratuits i honorifics.

Jo, ademés, com a director o president, tenia tota la confiança dels meus companys

de Junta, i vaig poder obrar sempre am complerta llibertat. No es, doncs, extrany que reunís un bon nombre d'observacions, i algunes d'aquestes són les que tracto de reunir amb el titol que he posat al present article.

*
* *

Abans de tot, donguem un cop d'ull a l'establiment que va servir-nos de laboratori. Es un veritable Estat en miniatura. Entre les dues mil persones que viuen en sos edificis, hi ha de tot: homes i dònes, vells i criatures, sans i malalts. Hi ha uns vuitanta empleats o dependents, de condicions tant distintes, que van desde ls servidors dels cotxes dels morts fins a les germanes de la Caritat i mestres d'escola. Pera que res hi falti, entre els acullits hi ha també una certa aristocracia, formada per una seixantena de distingits, homes i dònes, que disfruten de mellor tracte a cambi d'una petita pensió que paguen o dels serveis que fan a la casa.

La diferencia capital entre tal conjunt i un petit Estat es que allí no existeix la familia propriament dita. Els pocs que no són

solters o viudos, viuen com celibes, al menos en llurs relacions am l'establiment.

El govern de la casa es exercit per la Junta, com poder llegislatiu, i pel director o president, com autoritat executiva. L'hisenda, en el nostre temps, disposava de lo suficient pera marxar sense dificultats, podent-se ben bé satisfer les necessitats de la casa.

*
* *

Al començar el nostre govern, la Casa de Caritat no havia pas sortit encara de lo que podriem dir-ne «l'antic regimen», perquè, am tot i que durant dos anys havia sigut dirigida per una Junta filla de la revolució de l'any 1869, no s'havia pas fet en l'establiment la transformació radical. Els dos anys d'aquella Junta poden considerar-se tot lo més com el periode de transició.

Gracies a tal estat, el primer experiment que poguerem fer fou el de l'implantació sobtada de la llibertat, observant sos efectes.

Desde l dia mateix de la nostra entrada, tot l'aspecte de l'establiment va cambiar-se. Les portes, que havien estat sempre quasi

hermeticament tancades, van obrir-se de bat a bat, i tots els que podien anar sols sortien i entraven quan volien, mentres no tenien feina precisa dintre. Els drets de petició, de queixa i d'apelació van reconèixer a tots els acullits, i tots van utilisar-los fins am voluptat. Els aprenents que varem anar colocant en establiments i obradors particulars, anaven i tornaven sols de la feina. A l'arribar a la festa podien disposar del dia amb entera llibertat, i lo mateix se permetia als altres nois més grans i de regular conducta que ho demanaven. Les entremaliadures propries de l'edat, que fins allavores havien sigut considerades faltes graves i com tals castigades, si no eren obertament permeses, eren tolerades. Per l'istil anava tot lo demés, perquè ns haviem proposat establir un regimen tant lliure com permetia la naturalesa de la casa.

Un cambi tant radical en la manera d'esser d'una collectivitat no va produir, ni en principis, cap mal resultat de trascendencia. Durant els primers dies hi hagué en els patis i sales un soroll que aixordava. Com si ls acullits haguessin patit de llibertat i d'expansió, al trobar-se lliures de les lligadures

que ls oprimien, s'esbravaven cridant i fent gatzara.

I lo més notable era que tot aquell soroll no tenia cap causa aparent. Si un s'atançava als rotllos d'on sortia, notava que en ells no hi passava res de particular, ni s'hi deia ni s'hi feia cap cosa que pogués promoure-l. Un observador superficial que havés entrat als patis a l'hora de jugar els nois, hauria dit que la casa estava en plena rebelió i que l seu estat normal era l desordre.

Recordo que als quatre o sis dies de durar tals escenes, vaig arribar a duptar, tement que tal vegada haviem comès una errada. Confessaré que fins va passar-me per l'imaginació l tornar endarrera; però, per fortuna, vaig saber-me dominar, i no vaig errar-la. Al cap d'una setmana l soroll va començar a minvar, i en menos de dues tot havia entrat en situació normal. El regimen de llibertat produí desde llavores tots els seus bons efectes i cap inconvenient de trascendencia.

Aquest experiment va arrelar en mi la convicció de que la llibertat sols se consolida en aquells pobles que no s'espanten del soroll que porta en si l cambi de regimen.

*
* *

Mentres durava encara l'anterior experiment, vaig tenir ocasió d'observar la qualitat que principalment ha de tenir el poder que regeix una collectivitat lliure. A tal poder li serveix més la força moral que la material, i ha de fer de manera d'adquirir-la per tots els medis.

Un dematí van enviar-me a buscar corrents. Dues dotzenes de jovenassos de vint anys, que per la tolerancia de l'administració anterior seguien a la casa menjant la sopa boba i viciant-se engandulits, s'havien revoltat per qualsevol pretext, i, després d'amenaçar als empleats encarregats de la vigilancia, havien desacatat a un dels vocals de la Junta que s trobava a la casa. Apoderats de l'escala principal, estaven a punt de promoure un conflicte de debò amb els municipals i policies, als quals s'havia demanat auxili, quan vaig arribar, enterat ja de lo que passava.

L'ús de la força material contrariava l sistema que ns haviem proposat, i en aquells moments, que teniem damunt nostre ls ulls

de tot Barcelona, hauria sigut el nostre descredit. Devia dominar la situació per medi de la força moral, i com que encara no la tenia, no m quedava altre reçurs que improvisar-la en un moment. El pas que m va ocórrer era atrevit, però executant-lo am decisió va donar-me un resultat completissim.

Arribo al peu de l'escala, i després de demanar què passava al principal dels empleats, pregunto que fan allí aquells municipals i policies, que no són forces de la casa. L'empleat, esporuguit, creient-me enfadat de debò, respon excusant-se en la gravetat de la situació. Sense dar-me per convençut, el declaro sospès del carrec, ordeno que s retirin totes les forces, i observo tot seguit que tals ordres feien el seu efecte en els revoltosos. Retirats municipals i policies, mano immediatament que s retirin tots els empleats de la casa, am llur quefe aparentment sospès al davant, i lo mateix va esser quedar sol que esser amo de la situació. Tot seguit, desde l peu de l'escala, intimo als revoltats que llencin tot lo que tenen a les mans i baixin, i la major part d'ells, després de roncejar, amb els caps acotats, comencen a llen-

çar o amagar les ferramentes que portaven, i van baixant, mirant-se de reull els uns als altres. Arribats a baix els primers, els ordeno formar-se en ratlla, i dirigint-me al cap de motí, que era l'unic que quedava al cim de l'escala, li dic: «Baixa, o faras que pugi a buscar-te!». No havia tingut temps de respondre, que jo ja era a dalt al seu costat, i, al veure que anava a agafar-lo, llença un mal ganivet que portava i m demana perdó. «Es tard!» vaig dir-li, i, posant-li la mà al clatell, vaig fer-li baixar els graons de sis en sis, fins a posar-lo a la ratlla, al costat dels altres, que, estemordits i sense saber lo que ls passava, formaven com granaders vells.

«Ara — vaig cridar-los am veu imperiosa — marxeu de dos en dos cap als quartos de força dels fatuos, on quedareu arrestats fins que se us comuniqui l castic que se us imposa.» I aquelles dues dotzenes de minyonassos, que havien donat que fer a municipals i policies, avergonyits i compungits, van atravessar tots els patis de la casa fins als quartos de força, dominats sols per la força moral que havia lograt adquirir pel sol fet de mostrar que no ls temia, i persuadits de que,

ja que no volia ningú que m'ajudés, jo sol me bastava pera posar-los a ratlla.

*
* *

La força moral no es pas, pera l qui governa, tant dificil d'alcançar com sembla a primera vista. En efecte, basta mostrar-se sempre enter i digne amb els més forts, i benevol, però inflexible, amb els més debils.

Nosaltres varem tenir lloc d'alcançar ben prompte lo primer. Nomenats per una Diputació Provincial d'oposició al govern de llavores, els de la situació, creient entorpir la nostra marxa, poc abans de que prenguessim possessió van ocupar militarment la Casa de Caritat. A l'entrada hi van establir un gran cos de guardia, i en tots els patis interiors van colocar-hi centinelles, que no sé pas quina consigna podien tenir.

Tot seguit vam fixar-nos la nostra regla de conducta, que s reduí a obrar com si no hi hagués res de particular en la casa. A l'objecte de que les criatures no s fiquessin en res dels soldats, a la seva ratlla de centinelles amb armes vam establir-ne una altra de vigi-

lants desarmats, qual consigna s reduía a no deixar atançar a ningú de la casa a quatre passos dels militars. Com nosaltres no deiem res als quefes, aquests no s'atrevien a dir-nos res a nosaltres, lo qual els ocasionava molesties i conflictes, perquè al cap i a la fi no eren a casa seva.

I, tot no dient-nos res, vam entaular una lluita sorda, plena d'incidents de tota mena, qual solució va contribuir molt a donar-nos força moral. La força armada tendia constantment a guanyar terrer dins de la casa, i nosaltres a fer-n'hi perdre; i com que ells eren forasters, inutil es dir que la victoria era quasi sempre pera nosaltres.

Un dia, per exemple, van posar un centinella en un pati de criatures, aon feia tanta nosa que era d'absoluta necessitat treure-len. Com podia fer-se? Vaig cridar al mestre de cases, home de tota confiança, i vaig dar-li ordre de preparar tot lo necessari pera alçar una paret en dues hores. I, en efecte, al dia següent, en el moment d'un dels rellevos del centinella, compareixen tots els paletes de la casa i comencen a fer paret com si anessin a preu fet. El centinella, que no tenia cap con-

signa sobre una cosa tant inesperada, no feia més que passejar-se amunt i avall tot mirant-se aquella pressa vertiginosa, i quan, a l'hora del rellevo, van comparèixer els quatre i el cabo, van quedar deturats davant d'una paret que tenia ja dos metres d'alta, sentint, però no veient, al centinella, que seguia imperterrit amunt i avall a l'altre costat. No sabent com resoldre l conflicte, el cabo va cridar al sargento, aquest a l'oficial, i entre tots, no veient altra sortida que una escala que havia jo fet deixar allí a prevenció, van determinar que per ella sortís el centinella, i van deixar de rellevar-lo, sens dubte perquè l pujar i baixar escales de gat no deu *fer prou militar*. En definitiva, la jugada ns havia sortit bé, i d'un tret havíem mort dos pardals, perquè no sols ens havíem lliurat d'un centinella inoportú i perjudicial, sinó que en dues hores havíem alçat una paret que feia molta falta.

Un medi semblant varem emplear pera treure un llit de fusta aon dormia un *retén*, fent també molta nosa. El fuster de la casa va fer-ne un d'igual am fustes velles, colocant-lo en un lloc més oportú. Al moment

de rellevar la guardia varem amagar-lo dels soldats, i quan varen buscar-lo ls varem acompanyar al nostre.

Cançats, al fi, de veure que res ne treien de tal ocupació militàr, els de la situació van decidir deixar-nos lliures, i un dia, a l'hora de rellevar la guardia, la que hi havia va anar-sen sense que vingués ni un sol home a suplir-la. Aquell mateix dia va celebrar la casa l fet amb un extraordinari, i, creient-nos victoriosos de la força material dels nostres adversaris, la nostra moral va quedar completament consolidada. Tant consolidada, que després varen bastar-nos algunes decisions en fets aislats pera conservar-la durant tots els tres o quatre anys de la nostra administració.

* * *

Un govern, hem dit, ademés d'enter i digne amb els més forts, ha d'esser benevol, però inflexible, amb els més debils, si vol conservar sempre la força moral. Ha de dictar poques ordres; però, un cop les ha dictades, ha de mantenir-les, costi lo que costi. Lo que imposa als governats no es lo ter-

rible d'una pena, si espera poder eludir-la, sinó la seguretat de que li serà imposat un castic, per lleuger que sigui.

Un dematí, un asilat que estava al davant d'una de les dependencies de la casa va barallar-se amb un altre, i en el calor de la baralla va treure un mal ganivetot. Per sa fortuna, van poder-lo deturar abans de que fes mal, i la cosa no va tenir conseqüencies.

A l'arribar a la casa van dar-men part, i, com era natural, vaig celebrar tot seguit el corresponent *judici de faltes*. Interrogat el del ganivet, va confessar-me de pla lo que havia ocorregut, si bé donant com a disculpa la provocació que havia sortit del seu adversari.

—Està bé, —vaig dir-li; —però com l'ensenyar un ganivet es una falta gravissima, sobre tot en qui pel lloc que ocupa ha de donar exemple, mentres decideixo lo que ha de fer-se, ves-ten arrestat a esperar ordres.

Com que l minyó estava encara exaltat, va intentar rebelar-sem i va respondre:

—Com que no tinc culpa, no hi aniré pas.

—Sabs bé lo que dius?—vaig replicar-li.—Dius que no hi aniras?

—Sí, senyor: dic que no hi aniré.

—Doncs, bé: no hi aniràs: t'hi portaran.

I, tocant la campaneta, vaig dar ordre de que pugés el majordom am dos celadors o germans, dant-los l'ordre de que, agafant-lo pels dos braços, el duguessin al lloc de l'arrest.

Al veure que la cosa anava de debò, el jove va cambiar de pensament, i amb els ulls plorosos va dir-me:

—Ja hi aniré sol, i són inutils aquests homes. Seria per mi una gran vergonya anar-hi portat. S'han d'atravessar tots els patis, i ara estan plens, perquè es hora de jugar els nois.

—Es tard,—vaig respondre-li somrient, com durant tota l'escena.—Es tard. Precisament perquè ls patis estan plens i has de dar-ten vergonya t'he dit que hi anessis sol. M'has dit que no, i he manat que t'hi portessin. Creus tal vegada que jo torno endarrera una paraula? T'hi portaran; però culpa-t a tu mateix, que no has sigut prou previsor a l'obligar-me a manar lo que ara t mortifica.

I, sense més discussió, vaig dar ordre que ls

empleats l'agafessin pels braços i se l'emportessin. El disgust i la vergonya del castigat a l'atravessar els patis foren tant forts, que al cap de mitja hora vaig poder enviar-li l perdó, segur de que ma inflexibilitat havia sigut un castic perfectament eficaç. I, en efecte, sempre més va recordar-sen, i durant tota la meva direcció no vaig haver de tornar ni a renyar-lo.

Un altre dia, una noia que estava servint en una casa honradissima va insolentar-se amb els amos. Tornada a la casa, va confessar la seva falta, i com a castic vaig imposar-li una setmana de rentar al safreig sense gratificació. Lo mateix que l jove del cas anterior, va contestar-me que no rentaria ni una peça de roba.

Quasi m'arrepentia d'haver donat una ordre dificil de fer cumplir; però, un cop donada, no era cosa de tornar-la endarrera. Vaig cridar a la germana superiora i li vaig dir que sen portés a la castigada al safreig, aont havia de rentar tota la setmana, afegint-li que, si no ho feia de grat, se l'hauria d'obligar per la força.

A l'intimació de la superiora, la noia sen

va anar amb ella tot barbotejant que la podrien dur al safreig, peró que ningú podria fer que rentés.

Arribada a tal punt la cosa, era precís véncer tal toçuderia. En vista de que un cop al safreig ni la superiora ni les altres germanes podien alcançar que la noia agafés el savó, vaig enviar a buscar dos celadors, amb ordre de que sen preparessin dos més a rellevar-los.

— Noia, — vaig dir-li aleshores, — mai he dit una paraula que no pogués cumplir. T'han condemnat a rentar, i rentaras de grat o per força. Si t'hi negues, un home t'agafarà una de les mans i un altre l'altra, i com que no m falta gent, quan estaran cançats se rellevaran. Tria, doncs; advertint-te que si no t decideixes prompte, donaré l'ordre de començar, i, un cop donada, tampoc la tornaré endarrera.

Al veure-m inflexible, i observant que ls dos celadors estaven ja disposats, va cedir. Agafant amb ira la peça de roba que li presentava la germana, va començar a fregar-la amb el savó que la mateixa li havia donat. No més vaig deixar-li donar quatre fregades,

i vaig poder concedir-li l perdó, segur de que no l rigor, sinó l'inflexibilitat del càstic, havia ja fet l'efecte, no sols en la castigada, sinó en totes les demés noies i dònes de la casa.

1890

CONVERSA INCOERENT

Hi ha coses que semblen un contrasentit, i són, no obstant, perfectament logiques.

—Si no s'explica més clar, tindré de confessar-li que no l'entenc.

—Li faré entendre amb un exemple. S'ha fixat alguna vegada en els andalusos?

—Més de quatre, i a fe que m'agrada l seu bon humor.

—Precisament. Tracten de lo més seriós, de ciencies, d'arts, de religió, d'interessos, de qualsevulga cosa amoinosa, i mai deixen de trobar una sortida oportuna i xistosa capaç de fer riure a una estatua. Fins les penes les ofeguen rient, i per ningú com per ells se diu allò de: *Quien canta, sus males espanta.*

—En bona veritat, no hi ha pas medi de fer posar seriós a un andalús.

—No ho cregui pas, perquè es la cosa més senzilla conseguir-ho.

—Per quin medi?

—Convidant-los a una gresca. Al punt mateix que comencen una *juerga,* ningú ni res del món es capaç de fer-los perdre l'aire de gravetat que prenen, ni d'arrencar-los una rialla. Fins que han acabat d'estar de broma no tornen a riure.

—Ara que m'ho diu, recordo que es així mateix. I aixo ho troba logic? No es lo natural tot lo contrari? No li sembla que quan l'home està alegre ha de riure, i quan està trist ha de plorar?

—Que sigui lo natural, no li nego; però en la vida practica lo natural no es pas sinonim de lo logic. I gran fortuna n tenim, perquè si la naturalesa s'imposés a la logica, o la logica a la naturalesa, i anessin de comú acord, aquest món fóra l'estancia més tonta en que viurien els homes.

—Vostè ara fa l'andalús seriós, perquè parla de broma.

—I, a pesar d'això, estic dintre de la

logica, que es lo que m proposo demostrar-li.

—Endavant les atxes. Segueixi, que tinc ganes de saber on va a parar.

—No li sembla a vostè natural, prenent ara un exemple de més trascendencia, que l'home, con més medis té a la mà i menos depèn dels altres, ha d'esser més independent?

—Qui pot dubtar-ne? Recordo que va impressionar-me fondament la maxima que vaig llegir en un autor de cap d'ala, i que diu, poc més o menos: «Desgraciat del país en que la posició no dóna independencia, perquè tal falta es el més evident signe de la degeneració dels caracters». I això es tant veritat, que desde que vaig observar el rebaixament dels notables de la terra va apoderar-se de mi l'excepticisme.

—Doncs si això es lo natural, lo logic es tot lo contrari. No ha de fer més que extendre la vista al nostre voltant, en aquest mateix passeig, i sen convencerà plenament. En aquest moment passen dugues parelles que poden servir-nos de model. Miri-s primer la de la dreta i després la de l'esquerra; fixi-s en

tots els detalls, i desprès li diré qui són i li faré les histories.

— La de la dreta vol dir aquella que ell va d'americana i ella de barret?

— La mateixa. Observi com se riuen del món. Com que fa calor, ell no vol patir, i porta l coll de la camisa descordat i la corbata a la mà. Observi-li ls peus, i s convencerà de que les botines no li fan pas mal. No es pas casat, ni la que porta del braç es parenta seva. Si ls segueix veurà que se n'entren al cafè més public am la mateixa poca aprensió am que s passejen per la Rambla, i saluden a tots els coneguts que troben. Ara s'han aturat am dos companys. Aturem-nos i sentirem de què parlen.

—Parlen de reformes politiques, de transformacions socials, de revolucions religioses. Tot ho volen cap-girar com una mitja.

— Efectivament, són dels que neden contra la corrent, i com que combaten tot lo actual, són logics i s riuen d'una societat que consideren monstruosament organisada. Cap consideració de ben semblar ni de conveniencia es capaç de detenir-los ni de fer-los trencar de camí. Són, en una paraula, com-

pletament independents en idees i en conducta.

—Si no m'equivoco, vostè coneix molt bé la seva vida i miracles.

—I perquè ho conec, parlo com parlo. Són d'aquells que si algun poderós pretén que s dobleguin davant seu, l'engegaran a fregar, i tot lo més que li diran serà que «si té més, sopi dos cops, que a nosaltres amb un ens basta i sobra».

—Si es així, dec confessar-li que les apariencies enganyen. No deuen necessitar a ningú, i per això s riuen de tot-hom...

—Home, home, que ignocent es vostè! No ha endavinat encara quina es la logica social? Precisament són independents perquè no tenen cap condició per esser-ho. Ell viu del salari que li reporta un empleu, i està a mercès, no ja de la voluntat, sinó del capritxo del principal que l'ocupa. Demà que millorés de situació i no necessités a ningú, se faria l'esclau de tot-hom, començant per esser-ho de sí mateix. No sab vostè que aquesta es l'historia de sempre? Si la vol veure confirmada una vegada més, li bastarà reparar l'altra parella, la de l'esquerra.

—Els coneix també, i sab sa vida i miracles?

— Podria fer-ne una novela... o un romanço, perquè es tot lo que mereixerien. Ell avui no necessita a ningú, perquè es tant ric, que ha arribat al seu ideal de no gastar anyalment més que ls interessos dels interessos. Té la meitat de la ciutat lligada pel coll, i fins ses extravagancies, si les tingués, serien aplaudides com gracies pels qui li deuen o voldrien deure-li favors... o altres coses més substancioses.

—Un home així, encara que no vulgui, ha d'esser independent.

—Doncs, miri-sel bé. La que du al costat es la seva dòna propria. Es lletja, es antipatica i, segons males llengües, dintre de casa estan sempre com gat i goç; i, no obstant i això, passegen sempre de bracet, i van junts al teatre, i quan se parlen somriuen... perquè, si no, què diria la societat? Ell no creu en Déu, ni en l'ordre social, ni en la familia; però com que es esclau dels demés, va a missa, i fa de conservador, i crida sempre contra la concupiscencia de les classes desheretades. Les botines li fan mal perquè en la

seva joventut duia espardenyes, i el trajo a la moda l fa anar com un bastó vestit; però les conveniencies el dominen i sofreix i calla. Es, en una paraula, més esclau que ls que li fan sucre a l'Habana, i ho es perquè, a pesar seu, rendeix culte a la logica social, empenyada sempre en contrariar la naturalesa.

—Llavores digui que l'altre infeliç viu molt mellor i disfruta molt més de la vida, i això no pot creure-s, perquè seria un contrasentit.

—En si viu mellor o pitjor, no m'hi embolico. El meu unic objecte era observar fets, i els que li he presentat són clars i terminants. L'un i l'altre fan lo que han de fer, segons la logica social, que, a pesar de tot, acostuma a regir-se per la llei de les compensacions, i fa que l qui no disposa de medis gosi de l'independencia, i que aquell a qui ls medis sobren no sapiga utilisar-los. Al cap i a la fi, si l que té medis sabés emplear-los, sa felicitat fóra un insult constant que no podria tolerar-se.

—Si això fos veritat, podria un aconsolar-se de moltes coses que a primera vista semblen grans injusticies.

—Ja se sol dir que l qui no s'aconsola es perquè no vol. Per la meva part haig de dir-li que tindria una gran satisfacció si hagués contribuit poc o molt a aconsolar-lo.

1890

DIALEC ENTRE L'EBRE I EL TAJO

Feia anys, feia segles, que ls dos grans rius de la Peninsula no s cuidaven més que d'executar sa tasca inacabable.

En la regió llevantina l'un d'ells, i en la central l'altre; am l'ajuda tots dos de llurs respectius afluents, per valls, afraus i xaragalls extenien sos braços fins al cim de les montanyes, i, sostenint am les neus i pluges el geganti combat que ha de durar mentres la terra duri, buidaven de les aigües sobreres ses respectives conques, deixant-les aptes pera la vida en la forma en que actualment se manifesta. La naturalesa, per previsió o per atzar, havia desllindat tant bé ls dominis

de les dues corrents per medi de l'accidentació del terrer, que, per més que haguessin de córrer un bon trajecte quasi paraleles en sentit invers, no era possible que jamai se confonguessin l'una am l'altra ni que arribessin a barrejar ses aigües. La pau i l'armonia, doncs, podien esser perpetuals entre ls dos grans rius, am tal de que cap d'ells volgués jamai sostreure-s a la llei de la naturalesa, que ls havia imposat la germanor i no la confusió com condició precisa pera la fertilitat de ses conques privilegiades.

Més un dia l'un d'ells va posar-se com foll de soperbia, i desde ls penyals d'Albarracin, ont té sa naixença, va començar a cridar:

— Vui esser el rei dels rius d'aquestes terres!

De bon principi l'altre ni va haver-ne esment. No cuidant-se més que de fer sa tasca, baixava saltant i trincant de la cordillera cantabrica, aon reb els dolls de la Font Ibera, i, moderant sos focs a l'esser a la plana, després d'haver servit de fita entre les comarques basques i castellanes, se n'entrava per Navarra; portant la vida a sos prats i camps, fecundava, tot passant, l'Aragó; i, augmentant

constantment en caudal i en records per sos tributaris de banda i banda, abans de morir en la mar llatina, retardava son pas pera besar els marges catalans, tot mormolant suaument com si fos el missatger constant de la bona germanor que regnava entre totes les comarques que beuen de ses aigües.

I, com més distret estava l riu llevantí, més alçava sa veu l'altre. Volia fer sentir son crit de soperbia i va lograr-ho. Per mediació de sos afluents va acostar-se a la ratlla aragonesa aon neixen els del riu llevantí, i els afluents van servir d'intermediaris.

Tant bon punt com el provocador va tenir la seguretat d'esser sentit, va cridar més fort que mai:

—Vui esser el rei dels rius d'aquestes terres!

Figureu-vos la sorpresa del riu provocat. Com que qui mal no fa, mal no pensa, mai li havia acudit esser ni princep, i ni tant sols concebia que hi hagués qui pretengués esser rei. Per això fou que va acontentar-se am respondre:—Aquí no hi ha reis ni subdits: aquí no hi ha més que germans, que s porten l'estimació que la sang imposa.

Aquestes paraules va dir-les l'Ebre en català, adoptant la llengua de sos riberenys de més iniciativa. Al sentir-ho l Tajo, ni va deixar-lo acabar, i, adoptant un to imperatiu, va replicar en la parla de ses comarques centrals:

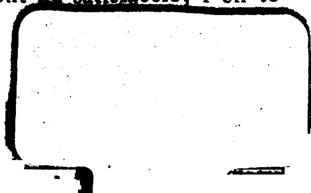
— Calla, calla, que m destroces les orelles, i ni t'entenc ni t vui entendre! La meva llengua es rica, sonora i expressiva més que cap altra de les conegudes. Parla, doncs, la meva llengua!

El riu llevantí va quedar un moment indecís. L'imposició li repugnava, però la circumstancià de conèixer també la llengua de son provocador el convidava a emplear-la.

—Què faig?—va mormolar en veu baixa. —Al cap i a la fi es qüestió de poca entitat, i accedint pot-ser es l'unic medi d'entendre-ns. Tant se val!... Vaig, doncs, a respondre-li en la seva llengua.

I, sense adonar-se que aquesta concessió el posava lligat de peus i mans a la disposició de son provocador, va cambiar de llengua pera manifestar que estava a ses ordres pera discutir ses pretencions.

Al sentir-ho l riu central no va poder amagar un moviment de satisfacció, i en to

de convicció profonda va exclamar en el colm de la soperbia:

— Jo seré l rei dels rius d'aquestes terres!

— Per quin dret, per quina llei? — va replicar-li l riu llevantí en son modest to natural, que s convertia quasi en humil per lo poc que li esqueia la nova llengua, que no era del tot la seva. — En què fundes tes pretencions, evidentment injustificades?

— En què les fundo? Que pot-ser ho ignores? — cridà l Tajo, augmentant a cada paraula l'accent de superioritat. — No sabs que jo atravesso les regions privilegiades d'aquesta terra? No sabs que jo beso l'imperial Toledo? De més aigües van beure ls Cids i Guzmans, els Alfonsos i Fernandos, i am l'halè que elles donen van tenir-ne prou pera basar en una epopeia de set segles l'independencia de la nació més gran que veuran els temps, convertint una munió de petits regnes, comtats i senyorius deslligats, en l'immarcesible patria espanyola.

— Creus tal vegada — replicà l'Ebre — que mes aigües no donen també halè? Am tota ma força m'he vist moltes vegades xafat sota l pes de les galeres que anaven a l'Orient

a fer trafec no sols de productes, sinó d'idees civilisadores. Jo les he vist més de deu cops tornar victorioses dels venecians i genovesos, dels turcs i dels grecs, dels sicilians i dels marsellesos. De mes aigües van beure ls Jaumes i els Berenguers, els Rogers i els Jofres, i en punt a halè poden posar-se al costat dels heroes de que tant t'envaneixes. Si no van pendre tal vegada part tant activa en l'epopeia de set segles que van necessitar els teus pera refer-se d'una desfeta de set dies ni van fundar la gran nació de que m parles, per medi d'una altra epopeia, si no tant brillant més positiva, van organisar la confederació catalano-aragonesa, sostenint-la no am lligadures de força, sinó am llaços de germanor i respecte mutual.

—¿Pretens tal vegada—digué l Tajo, interrompent-lo—extendre l sistema aragonès a tota la Peninsula? Creus possible tal organisació en tota la patria espanyola?

—No ho sé ni vui saber-ho,—respongué l'Ebre, tot confós,—i prou conversa, que la feina m'espera. No ho sé ni vui saber-ho, perquè no m'he fet mai l'illusió d'esser el rei dels rius d'aquestes terres. Jo, com els meus

riberenys, só més practic que teoric, i, per més que vegi que aquella organisació ns convenia, ni he generalisat sos fonaments ni la tinc per ideal. No aspiro al predomini ni els meus riberenys hi aspiren. Ells i jo ns reduim a fer la nostra tasca. El treball tenim per divisa, i no pensem més que en el treball, i tot ho esperem de la nostra activitat i poca peresa. La terra ns dona fruits i la mar riqueses. Ni sé més, ni més vui saber. Si tu tens hores sobreres pera discutir, jo necessito les poques que m queden pera l descans. Deixa-m, doncs, d'una vegada, que demà es dia de matines, i l'estona que he gastat es pera mi una veritable perdua. Els que vivim del treball no podem donar-nos el luxe de perdre el temps en divagacions ni teories, i queda en pau i en pau deixa-m.

—Dues paraules i seran les ultimes,—va cridar el riu central amb aires de triomfador. —Al començar te deia que vui esser el rei d'aquestes terres, i ara haig de dir-te que ho seré. Jo t'he obligat a parlar la meva llengua, cosa que mai hauriem fet jo ni cap dels meus. Nosaltres, doncs, tenim un amor propri collectiu que no teniu vosaltres. Les meves ai-

gües el donen. Jo t'he exposat quins són els nostres ideals, i tu no n tens de cap mena. A la meva unitat esplendorosa, a l'enlluernadora patria espanyola, filla de l'historia castellana, tu no hi oposes, com podries, la diversitat de patries peninsulars, unides pels llaços que agermanaven als catalans i aragonesos. Els teus riberenys són tal vegada més reflexius, són indubtablement més treballadors, però això sol no ls basta. Els meus no disfruten de cap d'aquestes condicions, però tenen amor propri collectiu i temperament generalisador, i tot ho empleen pera realisar l'ideal de dominació que han concebut fa segles. Mentres sols us cuideu de treballar i atresorar riqueses; mentres no vulgueu perdre el temps en divagacions i teories i ho espereu tot de la practica, ni us temem ni us podem témer. Els pobles solen alcançar allò que s proposen. Vosaltres us heu proposat esser rics, i ho sereu sens dubte; però nosaltres, que ns proposem manar, us tindrem sempre a les nostres ordres, mentres no cambieu de viarany i proclameu ideals que oposar als nostres. ¿Creus tu que entre vosaltres i nosaltres pot ni haver-hi lluita? He començat dient

que volia, he seguit profetisant-te que seria, i acabo proclamant que soc ja l rei dels rius d'aquestes terres.

L'Ebre am prou feines se l'escoltava. Havia tornat amb ardor a executar sa tasca i omplia canals i recs, i empenyia rodes i maquinaria pera ajudar al treball de sos riberenys. Aquests ni havien tingut esment de la conversa. Del matí al vespre treballaven, i a l'arribar a l'hora sospirada del descanç no s cuidaven poc ni molt de lo que podia dir cap dels rius de la terra. La vida material els absorvia, i sols de tant en tant alguna fuetada que ls fiblava ls feia sentir que l Tajo s'havia sortit am la seva d'esser el rei d'aquestes terres.

Prou alguna vegada, tot besant les marges catalanes, l'Ebre ha mormolat a l'orella dels riberenys sa conversa amb el Tajo; prou els ha revelat que l secret de la força d'aquest era l'amor propri collectiu, l'esperit de generalisació, i els ideals que fan moure. Els riberenys no s desperten, i, treballa que treballaras, ni s'adonen de que l fruit de les seves suors se perd confós entre l llot del rei dels rius d'aquesta terra, desditxada i decaiguda a causa de la soperbia que donen les seves aigües.

1883

PATRIA, FE I AMOR

Divagacions d'un pessimista

Us enganyeu si creieu lo contrari. Per tot arreu hi ha poesia: la qüestió es sols saber-la trobar. Vós dieu que la nostra epoca, exceptica i utilitaria, no s presta a donar ales al geni. Error, error manifest! La poesia es un producte del cervell, i mentres viu l'arbre dóna fruits. El més pessimista soporta l pes de la vida perquè, poetisant el mateix pessimisme, troba en ell una voluptat de que ls altres ni tenen esment. Els que coneixem tota l'intensitat de la miseria humana sentim, al contemplar-la, un plaer immens, incomparable, i ben prompte la miserrima illusió de veure més clar que ls altres ompla la nostra ànima d'orgull i ens fa oblidar de la miseria

propria. El nostre orgull es el més satanic que han concebut els homes, i ja que una força fatal ens ha llençat a viure en mig del fanc, ens hi rebegem com se rabeja la granota per entre l llot dels aigua-molls, ditxosa de revolcar-se en son element propri.» Axís s'explicava un pessimista am qui havia fet coneixença un dia que discutiem sobre art i filosofia. I afegia am creixent exaltació:

«Dignes de llastima són els que pretenen beure en fonts que s'han estroncat tal vegada pera sempre més. Atanseu la boca a les que ara ragen a doll i prompte estareu saciats. Voleu fer sentir les excellencies de la patria, els miracles de la fe, les tendreses de l'amor a una societat exceptica, descreguda i materialista? No us queixeu si no us entenen. No parleu de colors als cegos ni de sòns als sords, perquè ni sen formaran idea. Feriu, no obstant, els sentits que ls resten, i com que ls tenen més fins que l'altra gent, veureu meravelles. Els Edgard Poe, Leopardi i Heine s'acosten més al poeta dels nostres temps que ls que s'empenyen en evocar fantasmes que tot-hom sab ja que són impalpables. Però, que camí falta encara recórrer!»

A l'arribar an aquest punt, el meu interlocutor va quedar com dominat per l'abatiment. L'expressió de sa cara indicava l defalliment del seu esperit, i era digne d'esser compadit. Però de sobte va cambiar l'expressió del rostre: sos ulls varen brillar, i en sa boca va dibuixar-s'hi una mitja rialla. Sens dubte començava a sentir aquella voluptat de que ls altres no tenen una idea. «Dispenseume — va dir-me al cap de poc — si les meves incoerencies us fadiguen; més en aquest moment la memoria ha omplert mon cap de records, que podrien donar peu a fer-me un nom de poeta de debò... No m' mireu amb aquests ulls ni m reprengueu pel meu orgull. Al cap i a la fi, l'orgull es la més hermosa de les miseries humanes.»

I, sense donar-me temps ni pera respondre, amb el to més sarcastic de que l'havia dotat la naturalesa, va prosseguir:

«La patria, la fe, l'amor! Quins tres temes, llurs miseries, per un poeta que estigui a l'altura dels temps! Escolteu-me amb atenció, que vaig a donar-vos argument pera tres poemes. Comenco per la patria. Escolteu-me»

No vaig tenir més remei que escoltar.

LA PATRIA

L'escena passa en el jardí zoològic d'una de les ciutats més cultes d'Europa.

Feia poc temps que hi havien arribat uns selvatges de la terra del Foc, la més miserable de les terres en que habiten homes. Uns missioners caritatius els havien tret de llur país i uns empressaris filantropics s'havien encarregat de civilisar-los, exposant-los a la vista de tots els babaus i savis de la metropoli: L'exit havia sigut completissim. Desde l'arribada dels selvatges, els lleons i els tigres, les serps i els llops marins, els aucells i els cocodrils d'Egipte, que havien sigut adorats com déus per l'home civilisat, no atreien l'atenció de la multitut illustrada. Els mateixos micos i mones se dalien dintre llurs gavies, esperant en va les lleminedures que acostumaven dur-los criatures de totes edats.

La novetat del dia eren els selvatges. Eren sols dos i ostentaven tots els caracters de raça. Llur cutis era de color roig de coure, pujat encara de to per l'immundicia que l cobria. Per tot vestir duien una pell de guanac o de

llop marí penjada a l'esquena. Allí prop hi havien tres piles d'herba cobertes també per pells semblants; eren llurs habitacions, que am prou feines usaven pera dormir. En va havien volgut acostumar-los als menjars d'Europa. Els mellors cocs no havien lograt arreglar un sol plat que ls fos plaent al paladar. Els empressaris havien hagut d'acabar transigint, i llur aliment se reduía a petxines crues, que no menjaven, emperò, am tant gust com uns tascós de grans peixos que tenien enterrats a la sorra i que desenterraven mig podrits pera engolir-los am voracitat, després d'haver-se recreat am llur farum pestilenta.

Al moment d'acostar-m'hi devia passar-los alguna cosa extraordinaria. No vaig poder arribar a la tanca que ls separava del public, i sols alçant-me de puntetes vaig entreveure-ls ajeguts per terra entremig de fanc, demacrats i am la pell que ls òssos foradaven. Era un espectacle llastimòs. Els guardians els oferien llur menjar predilecte, i ni esma ls quedava pera rebutjar-lo.

Vaig retirar-me condolgut; però encara no havia sortit del jardí, quan va arribar a mes orelles aquell murmull indefinible que

deixa anar tota reunió que presencía l desenllaç d'una acció que l'interessa. Vaig preguntar què passava, i un guardià que acabava de sortir del clos va dir-me am la més gran indiferencia:—Ja són morts. Eren els dos unics que quedaven de dotze que havien sigut portats a Europa.

— I... de què han mort? — vaig replicar.

El guardià devia esser filosop sense saberho, perquè va respondre-m am les següents paraules:

—De què havien de morir? De lo mateix que ls altres deu. No han pogut despendre-s ni un moment del record de la terra malehida en que llurs germans, quan la fam els apreta, prefereixen la carn humana a la de goç. En mig dels esplendors de la civilisació d'Europa, han mort tots d'anyorament de la patria.

LA FE

Continuà l pessimista:

La naturalesa i la sort s'havien contrapuntat pera afavorir a un home. Si la primera l'havia dotat de totes les qualitats fisiques i morals que donen més enveja, la segona

l'havia fet néixer primogenit d'una familia poderosa i no li havia jamai girat l'esquena. Allí on fixava la mirada i portava l'activitat, brollaven l'or i les riqueses. A l'edat en que l comú dels homes no ha lograt encara arrelar-se, ell era l més poderós i considerat de la seva terra.

I, am tot i això, no era feliç. El dubte que en sa primera joventut s'havia apoderat d'ell, en el transcurs dels anys s'havia convertit en excepticisme. Deia que l seu cor estava buit de tota creencia i que l seu cap no concebia cap idea que no fos una negació.

Va apoderar-se d'ell l'aburriment més cumplert, arribant a emmalaltir-se. Va consultar als metges més celebres d'Europa, no perquè cregués en llur poder, sinó pera veure si lograva distreure-s, i va anar de mal en pitjor. El seu enteniment clarissim li deia que sols tenia un remei: creure.

Convençut d'això, va començar la lluita més tremenda entre sa voluntat i son temperament: volia creure, però no podia.

Va oblidar del tot els negocis i va entregar-se als llibres. Va llegir la Biblia, el Corà, els poemes sagrats de l'Asia; va omplir sa

llibreria i son cervell de les obres de cap d'ala de totes les teologies: va anar a Roma, a Ginebra i a la Meca. Si l'una religió no l satisfeia, n'estudiava una altra. Va arribar a conèixer-les totes; però com més feia més s'allunyava de l'objectiu que s'havia proposat. La seva organisació no estava disposada pera la fe, i son excepticisme creixia al compas de sos esforços pera combatre-l. Al cap d'alguns anys de titanica lluita, els seus nirvis no van poder resistir més; i com que l'agitació permanent en que havia viscut era la que l sostenia, a l'afluixar-se la tivantor va venir la reacció més tremenda. La seva malaltia va reaparèixer am sintomes alarmants. Ficat al llit, va conservar el mateix dalè de sempre.

— La meva vida, la meva fortuna,—deia en mig de son defalliment, — donaria pera creure alguna cosa.

Al sentir que les forces li disminuíen, va voler temptar l'ultim esforç. El mellor teolec de la terra, penitencier del capitol, va fer durant hores i hores esforços d'eloqüencia i donà proves d'habilitat, sense apartar mai els ulls del malalt. En els llavis descolorits i secs

d'aquest s'hi dibuixava constantment la mateixa mitja rialla d'incredulitat, que s'accentuava cada vegada que l venerable metge d'ànimes se deturava després d'un paragraf o argument que creia d'efecte.

—No sentiu res encara al fons del vostre cor?—va preguntar-li afadigat, quan hagué apurat tots els recursos.

—Sento,—respongué l moribon amb accent desesperat,—sento que moriré incredul! No queda cap més medi? No lograreu infiltrar-me tant sols la fe en la divinitat?

El sacerdot va abaixar el cap i no va trobar ni una paraula pera respondre. La seva ciencia i experiencia no li suggerien res, i tal vegada començava a compendre que la voluntat es impotent pera imposar la fe, i que, per lo tant, l'home no pot esser responsable de no sentir-la. Després de certs moments, no obstant, va acudir-li una idea, perquè, alçant-se de sobte, va sortir depressa, sense ni tant sols despedir-se. Al cap de poca estona va tornar a entrar en la cambra precedint al senyor bisbe en persona, qual reputació de santetat i ciencia arribava més enllà de les fronteres.

Tots els que eren a la cambra van posar-se drets en tant que sa illustrissima, a l'espona del llit del moribon i en mig del més gran silenci, li dirigia en to ple d'unció preguntes relatives a l'estat de la seva ànima.

— Fa molts anys — va respondre l malalt fent un esforç — que sostinc una lluita desesperada. Quan estava bo i robust hauria donat la vida per un sol raig de fe: ara que, estant a punt de perdre-la, es quan més s'estima, la donaria de la mateixa manera. He fet tot lo que pot fer-se pera triomfar de l'excepticisme, però la voluntat no té imperi sobre l sentiment. Disposeu vós d'algun medi decisiu pera lograr a ultima hora que cregui un que ha passat tota sa vida treballant en va pera conseguir-ho?

El bon bisbe va fer prodigis d'eloqüencia. Va parlar-li al cap, va dirigir-se-li al cor. El malalt seguia ses paraules amb atenció, i, a pesar seu, l'amarga mitja rialla de l'incredulitat anava accentuant-se cada vegada més en sos llavis. Quan el pastor havia acabat tots sos recursos, va dirigir-se al malalt i, apretant-li la mà descarnada, va preguntar-li per darrera vegada si Déu li havia tocat el cor.

—Menos que mai!—va esser sa unica resposta.

—Queda encara un medi,—va mormolar sa illustrissima.—Demanarem la benedicció al poder més alt de la terra. Alenteu mentres ve aquest conçol sublim.

I sa illustrissima va redactar am sa propria mà l telegrama; i el senyor penitencier en persona va portar-lo a l'oficina, desempedrant els carrers amb el galopar de les mules del cotxe episcopal. Les recomanacions del portador i el nom del moribon van lograr que l despatx passés al davant de tots els altres així en el punt de sortida com en el d'arribada, i al cap de mitja hora s'havia ja rebut la desitjada resposta de Roma.

El senyor bisbe va creure del cas donar tota la solemnitat possible a l'acte de llegir el telegrama. Va manar entrar a la cambra a la moltissima gent que s'havia anat reunint en la casa i, distribuint-los ciris beneits, va ferlos ajonollar a l'entorn del llit. I en mig d'un silenci tant complert que l'orella podia comptar les debils pulsacions del moribon, va començar-li a donar la benedicció papal.

Però no pogué acabar-la, perquè va detu-

rar-lo la riallada més sarcastica. L'agonitzant havia reunit en ella tot lo restant de les seves forces, i, en mig de l'accès de tos que va provocar-li, va fer senya de que volia dir alguna cosa. Sols els que més acostats estaven al llit van poder recullir les següents paraules, que va dirigir a sa illustrissima tot fent esforços pera apretar-li la mà:

— S'ha resolt la crisis que m'ha dut a la mort. Jo m creia exceptic, però no ho era. El dubte m feia lluitar desesperadament. Les darreres escenes han esboirat mon dubte. Si l'home hagués d'esser creient, sa voluntat s'imposaria a sa conciencia... Gracies... Ara moro tranquil... perquè moro realment incredul...

El bisbe i el penitencier van amagar els fronts entre les mans; i mentres la familia abraçava plorant al difunt, reflexionaven tal vegada sobre l cas que la mort acabava de desenllaçar; i qui sab si dubtaven també com el desgraciat que no havia lograt realisar son veement desig de creure, i que a pesar seu havia perdut pera sempre l'ànima?

Qui sab!... Però com el cas s'havia fet public, va negar-se la terra sagrada al cos

d'un home que no havia mort d'altra malaltia que de l'impotencia de sa voluntat pera fer penetrar un sol raig de fe en sa conciencia.

L'AMOR

Ho havia provat tot. L'amor suau que les lleis santifiquen dura sols una lluna: la de mel. Quan s'ha encertat molt, se converteix desprès en amistat apacible, en la que no hi juga gens ni mica l'apassionament. La voluptat de tastar la fruita de tota mena dels arbres prohibits se desvaneix tantost s'hi arriba. Si l desencant no naix de la possessió mateixa, la segueix a no tardar el cançament. La materialitat del ser estimat esterilisa les illusions, perquè tal es la llei fatal de tot els desitjos que s concentren en objectes tangibles. Com més intens es el desig, més prompte acaba les forces del que logra realisar-lo, deixant-lo inepte pera rabejar-s'hi. Les passions satisfetes m'havien deixat extenuat i rendit.

I la mateixa impotencia esperonava nou afany. La vida sense passió era pera mi un martiri insoportable. Quin podia esser l'ob-

8

jecte dels meus amors sinó una concepció de la fantasia? La gloria, la fe, la llibertat, són els sers fantastics que més cervells han capgirat, però als meus ulls se presentaven encara am poc misteri. El misteri es l'aliment de l'amor, i en la seguretat de no arribar mai a la desillusió de penetrar lo que en ses lleis se tanca, de la Sort ne vaig fer ma enamorada.

Am quina ansietat vaig atançar-me a la taula verda! En mig d'aquella atmosfera carregada de vapors i de malediccions, de fragancies i de riallades, d'olors i de sarcasmes, tots els que omplien la sala no tenien més que un pensament: conquistar-se ls favors de la fada que presidia la festa. El milionari, guapo o desgairat, li oferia grapats d'or i feixos de bitllets de banc, i no podia lograr ni una caricia. El jornaler hi abocava la suor d'una setmana, sacrificant-li la pau d'una familia i el pa d'un eixam de criatures famolenques, i no alcançava més que l potentat. El princep de sang blava, buida ja la cartera, empenyava titols i honra, i la Fada misteriosa no s dignava agrair-li ni amb un somriure. A voltes sortia un desesperat de la sala i pocs

moments després sonava un tret; però ni la Sort se commovia, ni cap dels seus adoradors se distreia de sa caboria. Uns criats de llureia alçaven un cos de terra pera enviar-lo al dispensari, i tot seguia com si res hagués passat. Un que abandona la lluita es un incident sense interès, i què importava als que quedaven? L'amor a un ser misteriós i fantastic no gasta les forces, i els que logren sentir-lo arriben a concentrar-se fins al punt de no haver ni esment de res que no sigui llur passió mateixa.

Aquell dia la fada s mostrava esquerpa. Devegades semblava com que anés a concedir sos favors an algun afortunat, però desseguida li girava l'esquena. Aquesta circumstancia va semblar-me de bon auguri; i com no hi ha felicitat sense preocupacions, com un boig vaig començar l'empresa, amb el segur pressentiment d'alcançar la victoria.

I al cap de curts moments la sort ja era meva. El milionari, mirant-me am rabiosa enveja, doblava i redoblava ses ofertes, i a cada una rebia un nou desaire. El princep de sang blava ja no tenia res pera empenyar, ni tant sols vergonya, i s rebaixava al nivell

del jornaler, que amb els ulls espurnejants semblava que m demanés les sobres de ma bona fortuna. Jo, absorbit completament en mon afany, ni n'havia esment ni m'adonava de que a cada punt entraven nous pretendents am les butxaques rublertes, disposats a disputar-me la conquesta. Era l preferit de la Fada misteriosa i m'havia trasportat a un món imaginari. Ni tants sols vaig sentir l'espetec del tret amb el qual el de la sang blava va voler ensenyar que la tenia tant vermella com qualsevol altre a qui la desesperació portés a tal extrem.

Alló fou una orgia de passió i de felicitat. En el meu deliri vaig subjectar a ma estimada a tota mena de proves. Vaig començar per no seguir cap calcul i vaig acabar per apuntar contra totes les preteses regles de probabilitat. Quan un número havia guanyat sis vegades seguides, hi posava una fortuna i la doblava i redoblava sis vegades més; i la sort, docil als meus capritxos, se fixava dotze vegades en el mateix número, causant la desesperació dels més vells en l'art de perseguir-la. Fins vaig arribar a témer que havia penetrat les lleis misterioses de la fortuna!

Res hi ha més incostant que l'objecte dels meus amors. A l'endemà no vaig faltar a la cita, però va mostrar-sem tant esquerpa, que ni tots els tresors que havia reunit pogueren alcançar-me una sola caricia. El milionari despreciat la vigilia era allavores el preferit, i per ell eren tots els favors de la fada benvolguda.

Més no per això va refredar-se l meu apassionament ni van desvaneixe-s més illusions. L'amor als sers fantastics creix amb els desdenys, i l'afany de recobrar-lo sosté en constant tiventor als nirvis, perpetuant el deliri. Que ignocents són els que pensen que l jugador s'alegra per lo que guanya o s'entristeix per lo que pert! Quan està abocat damunt la taula, oblida tot el material, i l'or i les riqueses no tenen pera ell cap valor. Tot el seu cor, tota la seva ànima, estan concentrats en un sol i unic afany: l'afany d'esser el preferit i alcançar una caricia del ser misteriós qual mà se sent per tot arreu i en lloc se toca; l'afany de fruir les delicies de la passió més immaterial i fantastica, qual satisfacció no comsum les forces ni destrueix les illusions; l'afany de veure l seu amor cor-